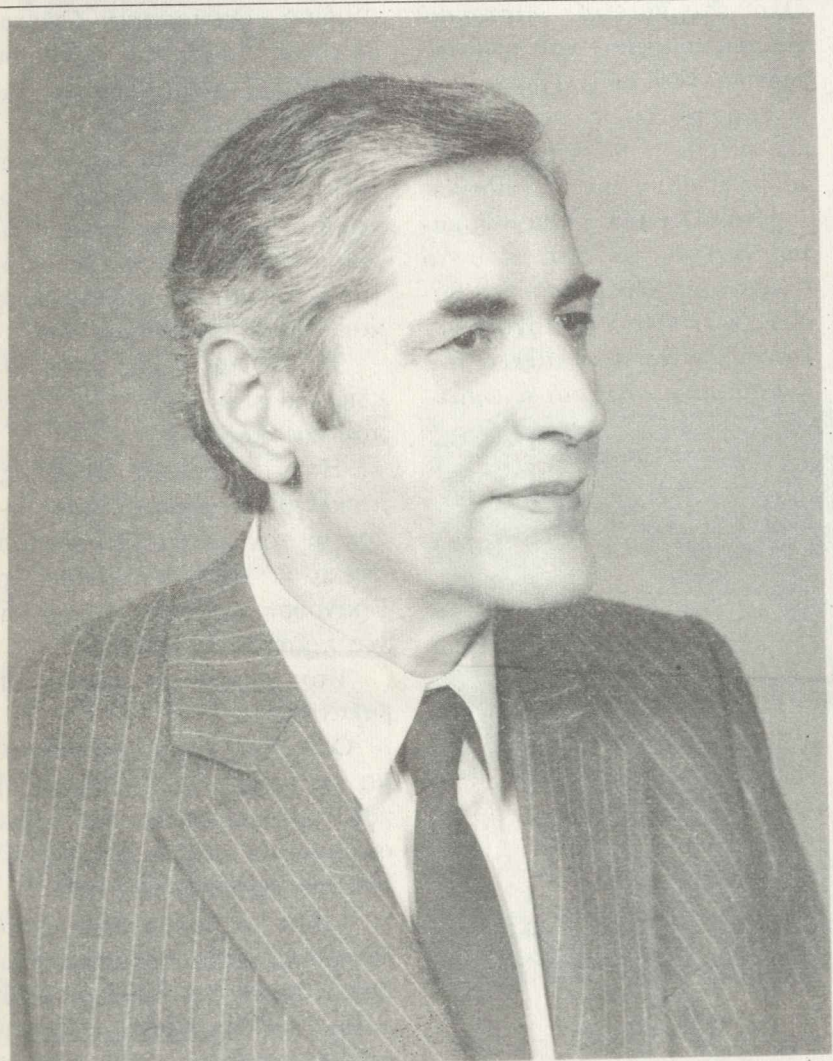

ΑΦΙΕΡΩΜΑ στο ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Ο ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΠΑΝΤΑ ΚΟΝΤΑ ΜΑΣ

«Τόσο ψηλή ήταν η δρύς που μόνο
σαν έπεσε μπορέσαμε να τη μετρήσουμε»
(Ενγκελς για το Γκάιτε)

Το Περιοδικό μας, σαν ελάχιστη τιμή στο γελαστό κι άξιο παιδί του Ζαγοριού, που μας έφυγε μέσα στην άνοιξη, αφιερώνει ολόκληρο το τεύχος τούτο στη μνήμη του. Θέλουμε ο ύμνος για τη ζωή και το έργο του και το μοιρολόι για το χαμό του, ν' αγγίξει όλους τους Ζαγορίσιους, όπου γής, σίγουροι πως θα νοιώσουν περήφανοι για τη βρυσομάνα των γραμμάτων, το Ζαγόρι μας. Θέλουμε τη ζωή και το έργο του, η αγάπη του για τον άνθρωπο και τον τόπο του ν' αποτελέσει γόνιμη παρακαταθήκη για τις σημερινές και τις επερχόμενες γενιές των Ζαγορίσιων, ιδιαίτερα σε μια εποχή που το Ζαγόρι μας δοκιμάζεται και δίνει τον αγώνα για την επιβίωσή του. Το γράφουμε, γόρι μας δοκιμάζεται και δίνει τον αγώνα για την επιβίωσή του. Το γράφουμε, όλο και πιο συχνά τώρα τελευταία: Το Ζαγόρι μας χρόνο με το χρόνο ξαρματώνεται. Χάνονται οι βάρδοι του. Σιγούν οι γλυκόμενες καμπάνες του. Ρέβουν τ' αγκωνάρια του.... Σαν φεύγουν άνθρωποι σαν το ΛΕΑΝΔΡΟ ΒΡΑΝΟΥΣΗ, το κενό π' αφήνουν πίσω τους δύσκολα —πολύ δύσκολα— γεμίσει... Σαν φεύγουν άνθρωποι σαν κι Αυτόν, προικισμένοι από τη φύση για τ' Όμορφο και το Μεγάλο, ο τόπος που τους γέννησε νοιώθει, πράγματι, φτωχότερος κι ορφανός... Έτσι νοιώθει και το Ζαγόρι μας, σήμερα. Μένει, όμως, η παρήγορη περφόανεια, πως οι Βρανούσηδες — οι οποίοι Βρανούσηδες— δεν χάνονται ποτέ. Ζούν μέσα από το έργο τους κι αφήνουν, μ' αυτό, ανεξίτηλα τ' αχνάρια τους στις καρδιές των ανθρώπων και στα σοκάκια του κόσμου, που περπάτησαν.... Για το Ζαγόρι μας, ο Λεάνδρος Βρανούσης θάνατι για πάντα ζωντανός κι ωραίος. Ωραίος όπως έζησε και ζωντανός όπως και το έργο του, το πολύμορφο και πολυσήμαντο με την πανελλήνια και παγκόσμια ακτινοβολία του.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αγαπητοί φίλοι,

- Φυλλομετρῶ καὶ διαβάζω "τὸ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ" (Ιαν. 1992) — καλοτυπῶμένο, ὅπως πάντοτε (ἄξιος ὁ μισθός σας!) Θὰ εὐχόμουν, τὰ φύλλα τῆς κάθε χρονιάς νὰ ἔχουν συνεχῆ σελιδαρίστηση.

Αὐτὸ διευκολύνει τὴ σύνταξη ἐνὸς πίνακα Περιεχομένων (ἂν ποτὲ συνταχθῇ ἓνας τέτοιος πίνακας). Τὸ εἶχα υποδιῶζει κάποτε στὸν μακαρίτη Κίμωνα καὶ τὸ εἶχε ἐφαρμόσει ἓνα διάστημα.

Καλὸ νὰ ἦταν ἐπίσης, στὴν ἐπικεφαλίδα τῶν σελίδων, δίπλα στὸν τίτλο "Τὸ ΖΑΓΟΡΙ ΜΑΣ", νὰ προστεθῇ ~~καὶ~~ (μὴ στοιχεῖα ὅχι μαῦρα) : ἀρ. 166, Ἰανουάριος 1992, στὸ εἶσοδο φύλλο, Φεβρουάριος 1992 κ.ο.κ. Εἶναι χρησιμοσιμο, ὅταν ἰδίως φυλλομετρῶς δερμένους τόμους (σοῦ δείχνει ἀμέσως πὺθ βρίσκονται).

Σχολαστικὲς παρατηρήσεις ἐνὸς ἀναγνώστη πὺθ χαίρεται πάντοτε τὴ φροντισμένη ἐκδόσή σας.

Με πολλοὺς χαιρετισμούς

Λεάνδρος Βρανούσης

6-2-1992

Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Όλα εκείνο το θλιμμένο απόγευμα της 22ας Απριλίου, έγιναν όπως ταίριαζε στο μεγάλο συμπατριώτη, εκλεκτό άνθρωπο και λαμπρό επιστήμονα, ερευνητή και λόγιο Λεάνδρο Βρανούση, που κηδεύτηκε από τον Ιερό Ναό της ιστορικής Ριζαρείου Σχολής στο Κέντρο της Αθήνας.

Στο ανοιξιάτικο προαύλιο του Ναού, το κατάφορτο από στέφανα στοιβάζονταν δεκάδες προσώπων κτήρες της πνευματικής ζωής του τόπου μας και ανώνυμοι πολίτες κατασυγκινημένοι για τον απροσδόκητο χαμό του φίλου του, που όλοι είχαν κάτι ενδιαφέρον να θυμηθούν από το συναπάντημα στη ζωή και τη συνεργασία μαζί του.

Στην Πασχαλινή νεκρώσιμη ακολουθία συμμετείχε ομάδα ιερέων της Ριζαρείου με επικεφαλής τον Πανοσιολογιώτατο Αρχιμανδρίτη Σάββα Δαμασκηνό και τον γνωστό μας Αιδεσιμώτατο Ηλία Καραμπίνα μαζί με τον πρωτοψάλτη Στ. Παπανότι, ανειδίκετο μακαριστού Αρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος Βλάχου.

Επικήδειους λόγους μεσοφύς περιεχομένου για την προσωπικότητα και το σημαντικό έργο του Λεάνδρου Βρανούση εξέφρασαν εκ μέρους της Ακαδημίας Αθηνών και των Μεσαιωνικών Αρχείων της ο κ. Δ. Σοφινός, εκ μέρους της Ριζαρείου ο Πρόεδρος της κ. Κ. Δ. Φαφαλιός, ο γνωστός ιστορικός κ. Φίλιππος Ηλιού, ο ομότιμος καθηγητής κ. Φώτης Πέτσας εκ μέρους του Ιδρύματος Μελετών Ιονίου και Αδριατικού Χώρου, ο Πρόεδρος της Ε.Η.Μ. κ. Κ. Λαζαρίδης, ο κ. Δ. Καραμπεόπουλος, εκπρόσωπος του Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών (ως γνωστόν ο Λεάνδρος Βρανούσης είχε ανακηρυχθεί επίτιμος Δημότης του Βελεστίνου για τις εργασίες του στο Ρήγα Φεραίο).

Τον νεκρό αποχαιρέτησαν επίσης ο Πρόεδρος της Πανεπιστημιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας κ. Π. Κουσοβίτσας, ο Γενικός Γραμματέας της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας κ. Γ. Αικατερινίδης, ο γνωστός καλλιτέχνης φωτογράφος Κώστας Μπαλάφας κ.ά.

Τέλος ο Σύμβουλος της Ριζαρείου κ. Άγγελος Κίτσος ανήγγειλε το ψήφισμα του Δημάρχου και του Δημοτικού Συμβουλίου Ιωαννίνων ως και την απόφασή τους να δοθεί το όνομα του Λεάνδρου Βρανούση σε μία οδό των Ιωαννίνων ως και τα άλλα σχετικά ψηφίσματα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, της Ριζαρείου, της Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών του ΜΙΑΧ, της Εφορείας της Ζωσιανής Βιβλιοθήκης κ.ά. πνευματι-

κών Ιδρυμάτων και τοπικών οργανώσεων.

Στη νεκρώσιμη ακολουθία παρέστησαν ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κ. Μ. Χ. Σακελλάριος, οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών κ.κ. Γ. Λεονταρίτης, Β. Σφυρόερας, Π. Βοκοτόπουλος, Β. Παναγιωτόπουλος, Γ. Λούκος, κ.ά. ο Γεν. Δ/τής της Εθνικής Βιβλιοθήκης κ. Π. Νικολόπουλος, ο Γεν. Δ/τής του Μουσείου Μπενάκη κ. Α. Δελιβοριάς, ο Γεν. Δ/τής του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΤΒΑ κ. Στλ. Παπαδόπουλος, ο κ. Λίνος Μπενάκης, ο Πρόεδρος του Οργανισμού της Αθήνας κ. Β. Χαρίσης, αντιπροσωπεία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με την καθηγήτρια κα Πελεκίδου, οι Διοικητικοί Σύμβουλοι της ΡΕΣ κ.κ. Γ. Νουτσόπουλος, Στ. Ιωαννίδης, Αθ. Λιούμας, Α. Κίτσος και ο Γεν. Γραμματέας της ΡΕΣ κ. Πανταζής επικεφαλής των εργαζομένων, ο Πρόεδρος της Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών κ. Α. Μαυρόπουλος, ο συμπατριώτης καλλιτέχνης Τάσης Αποστολίδης, ο Σπύρος Μεταλλινός, ο Γιώργος Γ. Μαρκόπουλος, ο εφοπλιστής κ. Εύγ. Αγγελάκος, στελέχη του Ιδρύματος ερευνών, του Βυζαντινού Μουσείου, του Αρχαιολογ. χώρου και του δημοσιογραφικού κόσμου και, όπως προαναφέραμε, δεκάδες απλοί άνθρωποι του λαού και συμπατριώτες θαυμαστές του έργου και φίλοι του αλησμόνητου σε όλους μας Λεάνδρου Βρανούση.

Εκτακτός Συνεργάτης

Από τους εκφωνηθέντες επικήδειους λόγους δημοσιεύουμε τους παρακάτω:

Αποχαιρέτισμός στον Λεάνδρο Βρανούση από τον Πρόεδρο του Πολυμελούς Συμβουλίου της Ρ.Ε.Σ. κ. Κων. Δ. Φαφαλιό:

«Η χαλεπή αγγελία του θανάτου σου, εκλεκτέ και αγαπητέ συνάδελφε του Πολυμελούς Συμβουλίου της Ρ.Ε.Σ., με βρήκε στην ιδιαίτερη μου πατρίδα Χίο, της οποίας η ιστορία σου ήταν τόσο οικεία, όσο και της δικής σου ιδιαίτερης πατρίδας, της οποίας λαμπρές γόνιμες, ανάστημα και φωτισμένες ιστορικές υπηρέξεις.

Κινήθηκες πάντοτε με την ίδια άνεση, αλλά και με απόλυτη επάρκεια στους χώρους που ελάμβαναν οι πνευματικές μορφές του Ψαλλίδα, του Βηλαρά, του Χριστοπούλου, των Προδρόμων όπως τους αποκαλούσες, και τέλος του Ρήγα, του οποίου έγινες οι διαπρεπέστεροι μελετητές, ερευ-

νητές του βίου και ερμηνευτές του έργου και της εθνικής προσφοράς του, χωρίς να σου είναι λιγότερο οικείος ο κόσμος των Λογίων της Τουρκοκρατίας, ο παλμός του Διαφωτισμού και η κορυφαία μορφή του, ο Αδαμάντιος Κοραΐς, το απάνθισμα των περί Γαλλικής Επανάστασης επιστολών του οποίου, απετέλεσε αντικείμενο των πάντοτε επιμελών φροντίδων σου.

Με περγαμινές σπάνιας ποιότητας, επιμελείας και ερευνητικής πληρότητας συγγραφικού έργου, που καλύπτει ευρύ φάσμα θεμάτων ιστορίας και φιλολογίας του νεότερου Ελληνισμού, έργου που τιμά τον άξιο δημιουργό του, ο οποίος υπήρξε Διδάσκαλος επιφανούς χωρίς έδρα μεν, αλλά με έργο αυτόχρονα υποδειγματικό, που το διακρίνει παιδεία αμφιλαφής, ο Λεάνδρος Βρανούσης εκόσμισε με την παρουσία του και τη συμμετοχή του το Πολυμελές Συμβούλιο της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής, ως εκλεκτός εκπρόσωπος του Ζαγοριού στο Συμβούλιο των Εκτελεστών της Διαθήκης του αοιδίμου Γεωργίου Ριζάρη. Εν όψει δε της επιμεμένης 150ης επετείου από της ιδρύσεως της Ριζαρείου, όλοι οι συναδελφοί του στο Πολυμελές Συμβούλιο ετρέφαμε χρηστές ελπίδες έχοντα σαφείς ενδείξεις, για την ουσιαστική συμβολή του στο σχετικό εορτασμό.

Οι προτάσεις και εισηγήσεις σου μεστές επιστημονικής και φιλογονοίας, έδιναν το αίσθημα της αδιάλειπτης συνέχειας της πνευματικής ζωής του γένους, τα ζώπυρα της οποίας συντηρούσε η ακοίμητη και ανύστακτη συνείδησή σου διαρκώς ζωντανά. Με έργο και λόγο εθεράπευες αυτό που έταξες να υπηρετήσεις με άκρα συνέπεια και κατέλιπες έργο που το διαπνέει η ελευθεροφροσύνη του Ρήγα, το αξίωμα του οποίου έκανες πράξη με τη ζωή και το έργο σου: «όποιος ελεύθερα συλλογάζεται, συλλογάζεται καλά».

Έτσι ολοζώντανο, ελεύθερο, ασυμβίβαστο σε χάσαμε ύστερα από βραχεία, σχετικά, θητεία στο Πολυμελές Συμβούλιο και σε προέμπτο «θαλερόν λείβοντες δάκρυ» ποθενότατε φίλε:

Ο Κύριος της Ζωής και του θανάτου να σε αναπαύει:

Κων. Δ. Φαφαλιός

Ο καθηγητής Φώτης Πέτσας αποχαιρέτησε κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία την 22-4-93, το Λεάνδρο Βρανούση, με τα εξής:

Λεάνδρε
Οι φίλοι και συνεργάτες σου

στο Ίδρυμα Μελετών Ιονίου και Αδριατικού Χώρου, το οποίο και ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του τιμήσαμε από της ιδρύσεώς του αλλά και τα μέλη της Επιτροπής του Κληροδοτήματος Χριστοδούλου Ευθυμίου, που ανέθεσαν να σε χαιρετήσω, με λίγες λέξεις, τη στιγμή αυτή που χωρίζόμαστε.

Αλλά πως να χωρέσει σε λίγες λέξεις η ζωή σου, την οποία σπατάλησες, με τόση αφιλοκέρδεια για την πατρίδα και για την επιστημονική έρευνα;

Πως να χωρέσει η φιλία, η αγάπη, η συνεργασία, ο αλληλοσεβασμός, που μας έδωσαν πενήντα τέσσα χρόνια; Ή η αναγνώριση του έργου σου σε διεθνή κλίμακα;

Πως να χωρέσει ο πόνος από το χωρισμό σου, τον οποίο συμμερίζομαστε με την αγαπητή σου και αγαπητή μας Έρα και τους δικούς σου όλους;

Λίγες λέξεις μπορεί να είναι μόνον ο χαιρετισμός, ο τυπικός χαιρετισμός στις επιτύμβιες στήλες των αρχαίων Ελλήνων:

Λεάνδρε, ήρωε χρηστό, χαίρεις. Γιατί, αν κατά τον Πλάτωνα με τα ονειροπόλα μάτια και το λεπτοκαμωμένο σώμα, με το αετίσιο βλέμα και την αδόλωτη ψυχή πλούτισε την ελληνική ιστοριογραφία με τις πολυτίμες έρευνές του σε απρόσιτα αρχεία και παραμελημένες πηγές.

Οπλισμένος με κριτική διαίσθηση αλλά και οξυδέρκεια είχε την ικανότητα να ανακαλύπτει το καιριο και να απομονώνει το ύποπτο.

Το ενδιαφέροντά του ήταν η περιόδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η Επάνσταση και η Καποδιστριακή Ελλάδα.

Οι έρευνές του για τον Ρήγα Βελεστινλή ήταν υποδειγματικές και η φωνητική αυτή προσοπικότητα έγινε λαγυρή με το βιβλίο που της αφιέρωσε ο Βρανούσης.

Άνθρωπος με ανοιχτό μυαλό, ο Βρανούσης, αγωνίστηκε στην Εθνική Αντίσταση και στους δύσκολους καιρούς ακόνισε τα γνήσια ιστορικά του μέτρα και την τίμια κριτική του μέθοδο.

Αφίνει πλήρες έργο αλλά η απουσία του ελαττώνει δυναμικά τον αριθμό των λίγων ταμένων του τόπου.

(αναδημοσίευση από τα «ΝΕΑ»)

Λεάνδρος Βρανούσης
Του Σ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ

Από τις ρίζες του κράτησε το αρχοντικό ήθος του προσδιόριζε στα αστικά μας μορφώματα με τις πλατιές κοινωνικές τους αλληλεγγυότητες και τα ανοίγματα του νου στα οποία τα καλούσαν οι δρόμοι της οικονομικής μετανάστευσης και το συνεχές της, η πολιτισμική διάχυση. Καθώς, πάντα υπάρχουν τελευ-

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Τιμώντας τη μνήμη του εκλιπόντος μεγάλου τέκνου του Ζαγοριού Λεάνδρου Βρανούση εξέδωσαν ψηφίσματα ή έστειλαν τηλεγραφήματα οι παρακάτω:

α) Ψηφίσματα

- 1) Ο Δήμος Ιωαννινών
- 2) Η Κοινότητα Γρεβενιτίου
- 3) Η Ριζαρείου Εκκλησιαστική Σχολή
- 4) Η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ.) και το Ίδρυμα Μελετών Ιονίου και Αδριατικού χώρου
- 5) Η Εφορεία της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ιωαννίνων
- 6) Η Ηπειρωτική Φιλελευθερωτική Εταιρεία
- 7) Ο Σύλλογος Παλιών Γιαννιωτών «ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ».

β) Τηλεγραφήματα

1. Η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ζαγοριού και το Κέντρο Ερευνών Ζαγοριού: «Για τον αδόκητο θάνατο καταξιωμένου και εκλεκτού τέκνου του Ζαγοριού Λεάνδρου Βρανούση τα θερμότερα συλλυπητήρια. Το Ζαγόρι του θα τον θυμάται για πάντα».

Ένας ταμένος Τον Κώστα Γεωργιοσόπουλο

Έφυγε από κοντά μας ένας σημαντικός Έλληνας επιστήμονας, ο Λεάνδρος Βρανούσης.

Έφυγε αθόρυβα όπως έζησε διακινώντας την ιστορία, και την φιλολογία με άκρα συνέπεια και βαθιά εμπειροσύνη.

Αυτός ο ευαίσθητος Ηπειρώτης με τα ονειροπόλα μάτια και το λεπτοκαμωμένο σώμα, με το αετίσιο βλέμα και την αδόλωτη ψυχή πλούτισε την ελληνική ιστοριογραφία με τις πολυτίμες έρευνές του σε απρόσιτα αρχεία και παραμελημένες πηγές.

Οπλισμένος με κριτική διαίσθηση αλλά και οξυδέρκεια είχε την ικανότητα να ανακαλύπτει το καιριο και να απομονώνει το ύποπτο.

Το ενδιαφέροντά του ήταν η περιόδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, η Επάνσταση και η Καποδιστριακή Ελλάδα.

Οι έρευνές του για τον Ρήγα Βελεστινλή ήταν υποδειγματικές και η φωνητική αυτή προσοπικότητα έγινε λαγυρή με το βιβλίο που της αφιέρωσε ο Βρανούσης.

Άνθρωπος με ανοιχτό μυαλό, ο Βρανούσης, αγωνίστηκε στην Εθνική Αντίσταση και στους δύσκολους καιρούς ακόνισε τα γνήσια ιστορικά του μέτρα και την τίμια κριτική του μέθοδο.

Αφίνει πλήρες έργο αλλά η απουσία του ελαττώνει δυναμικά τον αριθμό των λίγων ταμένων του τόπου.

(αναδημοσίευση από τα «ΝΕΑ»)

Λεάνδρος Βρανούσης

Του Σ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ

Από τις ρίζες του κράτησε το αρχοντικό ήθος του προσδιόριζε στα αστικά μας μορφώματα με τις πλατιές κοινωνικές τους αλληλεγγυότητες και τα ανοίγματα του νου στα οποία τα καλούσαν οι δρόμοι της οικονομικής μετανάστευσης και το συνεχές της, η πολιτισμική διάχυση. Καθώς, πάντα υπάρχουν τελευ-

2. Ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
3. Η Συντονιστική Επιτροπή του Πνευματικού Κέντρου «Κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ».
4. Η Διοικούσα Επιτροπή των Σχολών Ρ.Ε.Σ. Μονοδενδρίου.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Εν Αθήναις σήμερον την 20ην Απριλίου 1993 το Πολυμελές Συμβούλιο της Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής συνελθόν εκτάκτως επί τω θλιβερώ αγγέλματι του θανάτου του επί σειράν ετών διατελέσαντος Συμβούλου του Ιδρύματος

ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

Επιτίμου Γενικού Διευθυντού των Μεσαιωνικών Αρχείων της Ακαδημίας Αθηνών, προσενηγότος πολυτίμους υπηρεσίας εις το Ίδρυμα

Αποφασίζει

Να εκφρασθούν τα συλλυπητήρια του Ιδρύματος εις την οικογένειαν του μετανάστάντος.

Να κατατεθεί στεφάνι εις την σορόν του.

Να δημοσιευθεί το παρόν δια των Εφημερίδων ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, ΕΣΤΙΑ, ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ, ΤΟ ΔΕΛΤΙΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΘΗ-

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

ταίοι, τελευταίος άρχων Ζαγορήσιος και μάλιστα άρχων Ιωαννίνης, ο Λεάνδρος Βρανούσης έδινε μεγαλοσύνη κι ομορφιά σε ό,τι καταπιανόταν με το περήφανο πνεύμα του, τη ζεστή του καρδιά και το επιδέξιο χέρι του. Η νοσταλγία του ήταν η Ήπειρος.

Όχι μόνο γιατί μαζί της δίνονται οι πρώτες λυρικές εναισθησίες και η πρώτη του διανοητική διαμόρφωση, όχι μόνο γιατί στα δικά της τα βουνά ένας ιστορικός ιδεότυπος, ένας δρόμος πρόοκληψης της καθολικής ιστορίας με τρόπο επίσης καθολικό, κατ'εξοχή βιωματικό: είναι ακόμη μια Ήπειρος απτή, ο χώρος που τον έχει ανιχνεύσει, τα μνημεία που τα έχει περιγράψει και ιχνογραφήσει, οι άνθρωποι που τον παραπέμπουν σε άλλους ανθρώπους άλλων χρόνων και

ίσως των ίδιων διαρκειών είναι ακόμη μια Ήπειρος μεταγραφμένη σε έναν πολυεπίπεδο λόγο, συλλογικό και προσωπικό, που ξετυλίγεται στο μεγάλο χρόνο και καλεί τον ευρυμνηστικό χρόνο για να τον ανακαλύψει, αποκαταστήσει και, κυρίως, να τον εξανθρωπίσει, δηλαδή να τον κατανοήσει μέσω της βίωσης της ιστορίας. Περισσότερο, λοιπόν, από αφορητή Ήπειρος φέρνει τον Λεάνδρο Βρανούση μπροστά στα καθάρια θέματα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας στο πεδίο των πνευματικών, κατ'εξοχή φαινομένων με μέγιστο πεδίο παρατήρησης τον ιη' αιώνα και σε ό,τι παραπέμπει ή σε ό,τι εκβάλλει ο αιώνας αυτός: πρόκειται για το μεταρρυθμιστικό και για τον επαναστατικό ιη' αιώνα, για το Ρήγα και τη χορεία των άλλων διαφωτιστών που, αυτοί οι τελευταίοι, εκφράζουν κατά κανόνα την πρώτη κατεύθυνση. Πρόκειται επίσης για την εγγραφή των συλλογικών φαινομένων στους πολιτισμικούς και κοινωνικούς τύπους στους οποίους ανήκουν: πριν από μια επανάσταση, εκείνη που σχεδιάζει ο Ρήγας και που, δίπλα στη νέα στη οποία τα καλούσαν οι δρόμοι της οικονομικής μετανάστευσης και το συνεχές της, η πολιτισμική διάχυση. Καθώς, πάντα υπάρχουν τελευ-

ταίοι, τελευταίος άρχων Ζαγορήσιος και μάλιστα άρχων Ιωαννίνης, ο Λεάνδρος Βρανούσης έδινε μεγαλοσύνη κι ομορφιά σε ό,τι καταπιανόταν με το περήφανο πνεύμα του, τη ζεστή του καρδιά και το επιδέξιο χέρι του. Η νοσταλγία του ήταν η Ήπειρος. Όχι μόνο γιατί μαζί της δίνονται οι πρώτες λυρικές εναισθησίες και η πρώτη του διανοητική διαμόρφωση, όχι μόνο γιατί στα δικά της τα βουνά ένας ιστορικός ιδεότυπος, ένας δρόμος πρόοκληψης της καθολικής ιστορίας με τρόπο επίσης καθολικό, κατ'εξοχή βιωματικό: είναι ακόμη μια Ήπειρος απτή, ο χώρος που τον έχει ανιχνεύσει, τα μνημεία που τα έχει περιγράψει και ιχνογραφήσει, οι άνθρωποι που τον παραπέμπουν σε άλλους ανθρώπους άλλων χρόνων και ίσως των ίδιων διαρκειών είναι ακόμη μια Ήπειρος μεταγραφμένη σε έναν πολυεπίπεδο λόγο, συλλογικό και προσωπικό, που ξετυλίγεται στο μεγάλο χρόνο και καλεί τον ευρυμνηστικό χρόνο για να τον ανακαλύψει, αποκαταστήσει και, κυρίως, να τον εξανθρωπίσει, δηλαδή να τον κατανοήσει μέσω της βίωσης της ιστορίας. Περισσότερο, λοιπόν, από αφορητή Ήπειρος φέρνει τον Λεάνδρο Βρανούση μπροστά στα καθάρια θέματα της νεώτερης ελληνικής ιστορίας στο πεδίο των πνευματικών, κατ'εξοχή φαινομένων με μέγιστο πεδίο παρατήρησης τον ιη' αιώνα και σε ό,τι παραπέμπει ή σε ό,τι εκβάλλει ο αιώνας αυτός: πρόκειται για το μεταρρυθμιστικό και για τον επαναστατικό ιη' αιώνα, για το Ρήγα και τη χορεία των άλλων διαφωτιστών που, αυτοί οι τελευταίοι, εκφράζουν κατά κανόνα την πρώτη κατεύθυνση. Πρόκειται επίσης για την εγγραφή των συλλογικών φαινομένων στους πολιτισμικούς και κοινωνικούς τύπους στους οποίους ανήκουν: πριν από μια επανάσταση, εκείνη που σχεδιάζει ο Ρήγας και που, δίπλα στη νέα στη οποία τα καλούσαν οι δρόμοι της οικονομικής μετανάστευσης και το συνεχές της, η πολιτισμική διάχυση. Καθώς, πάντα υπάρχουν τελευ-

ΝΩΝ και ΤΑ ΖΑΓΟΡΙΣΙΑΚΑ ΝΕΑ. ΤΟ ΠΟΛΥΜΕΛΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΟΥ ΨΗΦΙΣΜΑ

Το Κοινοτικό Συμβούλιο Γρεβενιτίου με το θλιβερό άκουσμα της απώλειας του μεγάλου τέκνου του χωριού μας και επιστήμονα παγκόσμιος προβολής ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ σε έκτακτη συνεδρίασή του

Ψ η φ ί ζ ε ι

1) Εκφράζει τη βαθύτατη οδύνη του για την απώλεια του Ξακουστού συγγραφέα μας

2) Συμμετέχει ολόψυχα στο μεγάλο πένθος της γυναίκας του, των αδελφών και των συγγενών του

3) Αποφασίζει να δώσει το όνομά του στο δρόμο της Κοινότητας που οδηγεί στο πατρικό του σπίτι.

Γρεβενίτι 21 Απριλίου 1993
Για το Κοινοτικό Συμβούλιο

Ο Πρόεδρος
Δημήτριος Θεοδωρίδης

ζει τημήα μόνο της ευρυμάθειάς του, της οργανωμένης συγγραφικής του εργασίας. Γιατί ο Λεάνδρος τροφοδοτούσε συνεχώς τις εργασίες με τις οποίες καταπιανόταν με όλο και περισσότερο στοιχεια που αναβύζαν μέσα από τα τεράστια πληροφοριακά του αποθέματα που κι αυτά συνεχώς ανανεώνονταν και, κυρίως, συνδεδεμένα το ένα με το άλλο: όσα έχει αποθησαυρίσει στην έκδοση της «Εφημερίδας» του Ρήγα που σύντομα θα πρέπει να πάρει το δρόμο της δημοσιότητας, στον Χριστόπουλο που κι ακόμη σε άλλα τον έτοιμα έργο, θα διασώσουν με άμεσο τρόπο ένα μεγάλο κομμάτι της σοφίας του και, πολύ περισσότερο, θα δώσουν το έρεισμα εκείνο στις ελληνικές σπουδές που μόνο η αφοσίωση και η δύναμη ατόμων όπως ο Λεάνδρος Βρανούσης ήταν σε θέση να τους εξασφαλίσουν. Από κει και πέρα, για τον Λεάνδρο δεν υπάρχει σωστή.

Ο ίδιος ήξερε πολύ καλά ότι είχε ρυθμίσει τους λογαριασμούς του με το χρόνο και αγέρωχα τον άφηνε να περιμένει. Αν τον τελευταίο καιρό έσπευσε στα πρόσωπα που αγαπούσε υποβλητικά μηνύματα που παίζαν ανάμεσα στο θάνατο και στη μνήμη, ήταν για μιαν άλλη μνήμη που γινόταν, για το δικό του Μαραθώνα στα βουνά της Ήπειρου με τους κεκοιμημένους συντρόφους, τα μεγάλα όνειρα, τη βιωμένη ιστορία. Αυτή του η νεότης που συντηρούσε μέσα του δεν ήθελε να λησμονηθεί. Βαθύτατα απόχρονος και πολίτης συνάμα του Κόσμου, καταξιωμένος στη συνείδηση των ομοτέχνων του εδώ και έξω, δεν ακολούθησε την πεταγμένη των τιμών, έχοντας ως προς αυτό την καλή συντροφιά άλλων εκλεκτών των γραμμάτων μας: εκκλησίου συνήθως και για άλλες σταδιοδρομίες, η θέση που ελάμπρινε στο τότε Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών ήταν γι αυτό μόνο ένα εργαστήριο, προέκταση του δικού του, και ο ίδιος απλώς λόγος και άρχοντας» προσηνής και ποτέ πληβείος.

(αναδημοσίευση από την «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ»)

«ΤΟ ΛΑΜΠΟΓΥΑΛΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΧΑΜΗΛΩΣΕ» (Μνήμη ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ)

Εμείς οι νεώτεροί του, στα παιδικά μας χρόνια, νοιώθαμε για τον Λεάνδρο Βρανούση δέος μαζί και θαυμασμό. Κι όταν τον βλέπαμε —γιατί περισσότερο ακούγαμε και διαβάζαμε γι αυτόν— τα παραπάνω συναισθήματά μας γίνονταν πιο έντονα. Κομψός, αεράτος με παιδικό πρόσωπο και με κορμωστασιά που γέμιζε τον αέρα, έδινε αμέσως στίγμα έντονης προσωπικότητας.

Όταν αργότερα επιχειρούσαμε να ανασυνθέσουμε τη μορφή του, ανακατευόταν μέσα μας το μακρύ μαύρο παλτό και κάπου-κάπου το διακριτικό παπιγιονάκι ήτο κολαρισμένο πουκάμισο με την αντάρτικη στολή, όπως φευγαλέα ή τελευταία είχε χαραχθεί στη μνήμη μας από τα περάσματα του ιδιότυπου έφηβου στα μετακατοχικά Γιάννινα που κάποτε διέσχισε την κεντρική πλατεία τους έφιππος σαν Μεσαιωνικός ιππότης!!

Δεν είναι ρομαντική αυτή η περιγραφή, αλλά ταυριάζει περισσότερο στην «αίσθηση των πραγμάτων» που είχε ο Λεάνδρος Βρανούσης για όσα υπηρετούσε και για όσα συνέβαιναν γύρω του εκείνη την εποχή. Τα γράφουμε αυτά, γιατί όσοι τον γνωρίσαμε καλά, ξέρουμε ότι πάνω απ' όλα ο Λεάνδρος Βρανούσης ήταν πνεύμα ελεύθερο, ανυπότακτο και φιλογενές και έδινε πάντοτε στα πράγματα ηρωική και ποιητική διάσταση.

Αλλά για να επανέλθουμε στη δική μας σχολιά, αργότερα την δεκαετία του '50 μας άμειψε εκείνος ο Ρήγας Φεραίος του Βρανούση που εκδόθηκε στη σειρά της «Βασικής Βιβλιοθήκης».

Τι περηφάνεια νοιώσαμε για το εκλεκτό τέκνο της μικρής πατρίδας μας, όταν στη μεγάλη πατρίδα μεσουρανούσε ακόμη τότε πολύ μεγάλα ονόματα πνευματικών δημιουργών. Και τί λύπη αργότερα, όταν στις Πανεπιστημιακές έδρες «ανέβαιναν» μέτριοι και ανάξιοι και ο Λεάνδρος Βρανούσης παρέμενε —για να παραμείνει μέχρι τέλους του βίου— έξω από τα Πανεπιστήμιά μας...

Θυμάμαι την βραδιά που κρινόταν η εκλογή του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είχαμε μια μικρή παρέα στο σπίτι της Κας Τζούλιας Τσούρη, κόρης του συμπατριώτη μεγάλου των Ηπειρωτικών και Ελληνικών Γραμμάτων Χρίστου Σούλη, κι ανάμεσά μας κι ο Σπύρος Βρυώνης, μια σύγχρονη δόξα της ιστορικής επιστήμης με διεθνή ακτινοβολία-Καθηγητής Αμερικανικών Πανεπιστημίων, Δ/τής του Κέντρου Μεσανατολικών Σπουδών του Χάρβαρντ και σήμερα επικεφαλής του Ωνασίου Πολιτιστικού Κέντρου στην Ν. Υόρκη. Κάποια στιγμή λοιπόν, που ο Βρυώνης έμαθε από τηλεφώνημα την αποτυχία του Βρανούση αποσβολώθηκε κυριολεκτικά κι αποτραβήχτηκε σε μια γωνιά μονολογώντας συνεχώς: «Θέε μου! Τι μικρότητα... Θέε μου! Τι αδικία... αδικία για τον τόπο. Ο Λεάνδρος βέβαια δεν έχει ανάγκη από άλλους τίτλους, αλλά εμείς πως θα δικαιολογήσουμε στους επερχόμενους αυτή την άδικη πράξη;»

Μετά ήρθαν για μας τα χρόνια της στενής γνωριμίας και συνεργασίας στη Ριζαίο Σχολή. Ζώντας από κοντά τον κατάφορτο πλέον από συγγραφικό έργο, από ειδικές γνώσεις και εμπειρίες Λεάνδρο Βρανούση, χαίρομαστε το κάθε τι του: την θαυμασία άφθωση με τις ψυπτείες εκφράσεις, το λεπτό και εύστοχο χιούμορ, την απεχτική μνήμη του (μπορούσε να απαγγείλει χωρίς άδως και τελειωμό δεκάδες κτητορικές επιγραφές ή ολόκληρα αποστάσματα από ιστορικά ντοκουμέντα). Χαίρομαστε τον ωραίο γραφικό χαρακτήρα του, αλλά και την υπομονή του και την μεγαλωσύνη του να γράφει, σαν άλλους Ρομαίν Ρολάν, ιεκάδες γράμματα σε νέα παιδιά που αποζητούσαν πηγή της ερευνητικής δραστηριότητάς τους.

Πιο πολύ, μερικές φορές, κι από τις ιστορικές γνώσεις του θαυμάζαμε την αντικειμενικότητά του —δεν χαριζόταν ούτε στο Ζαγόρι του οποίου απομυθοποιούσε ορισμένες «υπερβαλόντως προβεβλημένες» πλευρές του. Έπειτα μας εντυπωσίαζε η λεπτολογία και η ευρηματικότητά του. Ο σεβασμός που έδειχνε προς τον ανθρώπινο μόχθο και η βαθιά εκτίμηση που έτρεφε προς τους πνευματικούς ανθρώπους που τους ζέστανε πάντοτε με τον καλό λόγο. Τον συνέπαιρναν τα ονόματα των από των. (Έχω στα χέρια μου μία κατάσταση πνευματικών δημιουργών του Ζαγοριού της γενιάς του, που χάθηκαν, για τους οποίους πρότεινε την οργάνωση μιας ειδικής εκδήλωσης. Δεν μπορείτε να φανταστείτε την αγωνία του μήπως παραλειφθεί κάποιος. Κι όλο συμπλήρωνε... «Ξεχάσαμε τον Τάκη το Δάνο, βρέ παιδιά... Βάλτε οπωσδήποτε τον Γιάννη τον Γκούζικουλα, τον Μαργαρίτη τον Κατέλλη...»)

Κοντά σ' όλα τ' άλλα απολαμβάναμε και την υποκριτική τέχνη του, όταν χρησιμοποιούσε με άφραστη κομψότητα λόγου και κινήσεων ιδιωματισμούς του Ζαγοριού. («Γιώργο Νουτσόπουλε, μεις ήμιοι από τα Βλαχουζάγουρα που ίνι πνιγμένα στα νερά και τα δέντρα. Μήπως θέλεις να στείλουμε στ' απορρίθια σας τίποτι παρασόλια να μη σας καίει ο ήλιος;», πείραζε συχνά το λαμπρό μας Πρύτανη). Άσε οι περιγραφές των ανθρώπων —«τύπων» της εποχής του και οι απαγγελίες του.

Κοντολογίς ο Λεάνδρος Βρανούσης δεν ήταν μόνο μεγάλος και ακούρατος πνευματικός δημιουργός —που ήδη παραδόθηκε στην ιστορία και σε άλλους, πιο ειδικούς για να κρίνουν το εξαιρετικά ενδιαφέρον έργο του— αλλά και ένας θαυμάσιος και χαρισματικός άνθρωπος. Σωστός Πρίγκιπας! που με τις γνώσεις και την οξύτητα του νου, την ζεστασιά της καρδιάς και την οξύτητα των τρόπων γοήτευε τους ανθρώπους και δημιουργούσε στις συναστραφές μια ατμόσφαιρα σπάνιας πνευματικής ευφορίας.

Είχα την σημερινή τύχη να συναντήσω τον Λεάνδρο Βρανούση μία εβδομάδα προ του θανάτου του στο σπίτι του, ύστερα από πρόσκλησή του. Τίποτε δεν προημιούσε το επερχόμενο κακό. Έδειχνε κουρασμένος αλλά αυτό οφειλόταν σε μια μικρή περιπέτεια της υγείας του, άσχετη με την καρδιά του. Έπειτα η καθημερινή κούραση —τον τελευταίο καιρό κοιμόταν γύρω στις 4 το πρωί σκυμμένος επάνω στους γραπτούς θησαυρούς του— δικαιολογούσε αυτή την καταβολή δυνάμεων, την οποία απάλυνε με την αφοσίωση και την στοργική φροντίδα της η εκλεκτή σύντροφος της ζωής του και συμπαράστατριά στην πνευματική δημιουργία του Κυρία Έρα Βρανούση.

Και τί δεν είπαμε εκείνο το αξέχαστο απόγευμα. Είχαμε προγραμματίσει συνάντηση μιας ώρας και μας πήρε αργά η νύχτα. Μιλήσαμε για την αγαπημένη του Βουτιά, για τις εκδηλώσεις του επόμενου χρόνου που θα γιορταστούν τα 150 χρόνια της Ριζαίο. «Θα σας κάνω τη χάρη να γράψω μια εισαγωγή σε ένα, εάν αποφασισθεί να βγει, πανηγυρικό Λεύκωμα για τα Γιάννινα. Θέλω να αποδείξω και να διακηρύξω πως Γιάννινα δεν είναι η εποχή του Αλήπασα, αλλά οι μεγάλες συντεχνίες τους που αναπτύχθηκαν εκατοντάδες χρόνια νωρίτερα...», έλεγε. Και συνέχισε με ανασταναγμό: «Μου χρειάζεται ακόμη μία ζωή για να εκδώσω τον Ψαλίδα. Νάτος, κοίταται σ' εκείνα τα ψηλά ράφια και περιμένει...»

Υστερα επιδείκνυε με περηφάνεια ένα μικρό αριστουργηματικό γιαννιώτικο λαένο του 18ου αι-

ώνα. Κι αργότερα μου αράδιαζε σειρά από φρεσκάδες με σπάνια ντοκουμέντα: παλαιότατα έγγραφα, ιστορικές φωτογραφίες, ακόμη και αλληλογραφία του Χρηστοβασιλή με τον πατέρα του Κρυσιτάλη.

Σε κάποια στιγμή θυμάμαι να του λέω: «Αντα πιο πολύτιμα ντοκουμέντα για μένα, Λεάνδρε, θα ήταν μία κασέτα με την ωραία απομνημόσυνη συζήτηση. Φαντάζεσαι την αξία της ύστερα απ' 30 να πούμε χρόνια!!!». Με ενχαρίστησε ευχαρίστησε για τα τιμητικά λόγια και με οδήγησε σε διπλανό δωμάτιο για να συνεχίσουμε την κουβέντα.

Και επειδή η ώρα ήταν προχωρημένη αντί να: «Λεάνδρε, είσαι σειρήνα, μαγνήτης που καλάει ο άλλος επάνω του. Είπαμε απόψε τόσα πολλά και ενδιαφέροντα, αλλά η κουβέντα μας και τα σχέδιά μας δεν έχουν τελειωμό. Ξέρεις τι λέω; Να πάμε κάποτε, τι κάποτε; τώρα, σύντομα, σ' ένα Ζαγόρι, να στρώσουμε το μαντζάτο, να ανάψουμε το τζάκι, να χαμηλώσουμε το «λαμπογυάλι» και να ξεναγήσουμε πολλές νύχτες λέγοντας και κωμωδίες και κρατώντας και σημειώσεις από με μολυβοκόντυλο!!!

Την άλλη μέρα το πρωί με πήρε στο τηλέφωνο για να μου υπενθυμίσει πως δεν ξεχνά το «λαμπογυάλι» και πως πρέπει να το προγραμματίσουμε σε πρώτη ευκαιρία.

Το «λαμπογυάλι» όμως δεν θα χαμηλώσει ποτέ γιατί χάθηκε το φως. Το φως που τόσο έντονα ακτινοβολούσε η προσωπικότητα του αγαπημένου σε όλους μας Λεάνδρου Βρανούση, το φως που με τόση διεισδυτικότητα ανέχνε τα σκοτάδια της Ιστορίας του τόπου μας.

Άγγελος Κίτσος

Θρήνος μαζί και ύμνος Για τον Λεάνδρο Βρανούση

Απ' τη βρυσομάνη στα δασιά ρουμάνια
πέρα του Γρεβενιού
έπινες νερό και θέριες
έλατε περήφανε
Λεάνδρε Βρανούση
κι' όλοι σε καμαρώναμε
για τη στητή κορμωστασιά σου
και το λαγαρό σου λόγο.
Μπροστάρης στους αγώνες
για τη λευτεριά
και του λαού το δικό
με το βλέμμα πάντα ανήσυχο
«προς τα άνω» κοιτώντας
στον Πνεύματος ανήλικες
την πιο ψηλή κορφή.
Με της πέννας σου τη δύναμη
το βάρδο ανάστροφες της Ρωμοσύνης Ρήγας
και του Ψαλίδα τη σοφία
σε βάθο έσθητες ψηλό
τα νιάτα της πατρίδας οδηγώντας
σε νέους φωτεινούς
ορίζοντες πλατειούς.
Η μοίρα η ηλιόφθονη
την άνοιξη π' ανθούσαν τα λουλούδια
αστροπελέκι έριξε βαρύ
κι έγερεις έλατε Βρανούση
κι οι φίλοι έμειναν εννοί
για τ' ανεπάντρωτο κακό.
Η λύρα η γλυκόφωνη
εσίγησε για πάντα
και το Ζαγόρι ολόκληρο θρηνεί.
Μα στις καρδιές μας
και στο νού μας
το λόγου σου ο λύχνος
το φως του άσβεστο κρατεί
όπως του Ρήγα, του Ψαλίδα
που εσύ τους έδωκες ψυχή
Μεγάλε Λεάνδρε Βρανούση
Οραματιστή.

Σάββας Θεοδώρου

Αποχαιρετισμός σ' ένα φίλο...

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

όπως τον γνωρίσαμε και τον ζήσαμε. Κι ήταν πολλές οι στιγμές που περπατούσαμε πλάι πλάι, γυρίζαμε πίσω, στη μεγάλη πνευματική και πολιτιστική παράδοση της Ηπείρου, στη μικρή πατρίδα μας, το Ζαγόρι, ή κοιτάζαμε μπροστά, προσηλώνοντας να δώσουμε πνοή στα οράματά μας.

Με το Λεάντρο, κατά τα μαθητικά χρόνια, δεν είχα επαφές, ήταν μικρότερος από μένα και οι διδασκαλιστές (σπουδαστές του Πεντατάξιου Διδακταλείου), δεν είχαν σχέσεις με τους μαθητές του Γυμνασίου. Για πρώτη φορά είδα τ' όνομά του στην προεκδοτική αγγελία των «Ηπειρωτικών γραμμάτων», για την ιστορία των οποίων έγραφα πρό καιρού στον «Ηπειρωτικό αγώνα». Το τελευταίο γράμμα που έχω στα χέρια μου (διατηρούσαμε αλληλογραφία μετά την απελευθέρωση μέχρι το θάνατό του, ήταν και τα κοινά ενδιαφέροντα που μας υποχρέωναν ν' ανταλλάσουμε γνώμες) στο θέμα των «Ηπειρωτικών γραμμάτων» αναφέρεται: «Εντυφλώ επίσης στην «Ιστορία των Ηπειρωτικών γραμμάτων», που δημοσιεύεις στον «Ηπειρωτικό αγώνα». Έχω όμως μόνο τα φύλλα 4,5,6 και 9 Μαρτίου. Συμπλήρωσέ μου τη σειρά, σε παρακαλώ πολύ. Θα συνιστούσα να αναδημοσιευθούν (ή μάλλον να δημοσιευθούν ευπρόσωπα και καθώς πρέπει, με τις επεβαλλόμενες ποικιλίες στοιχείων, χωρίς λάθη κ.λπ. στο «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο». Στην εφημερίδα χάνονται, ενώ πρέπει να μείνουν για την ιστορία. Όταν διαβάσω, όλη τη σειρά, πιθανόν να έχω να σου δώσω κάποια συμπληρωματικά στοιχεία».

Του έστειλα τα φύλλα που ζήτησε, και τον παρακάλεσα να μου στείλει τα στοιχεία, είχα κι εγώ κάποια δικά μου, θα συμπληρωνόταν η ιστορία. Δεν πρόλαβε. Μου έγραφε στις 11-3-1993. Σ' ένα μήνα και λίγες μέρες έφυγε...

Η έμμεση γνωριμία, μέσω των εντύπων, έγινε άμεση κατά τα χρόνια της κατοχής. Συναντηθήκαμε πολλές φορές στις αντιστασιακές οργανώσεις, στα κατορινά χρόνια ποτέ δεν πάψαμε να επικοινωνούμε. Από τότε, από τις συζητήσεις και τις δραστηριότητες που ανέπτυξε, προβλέψα πως αυτός ο ανήλικος, ο παθιασμένος για την έρευνα νέος, θ' ανέβαινε ψηλά. Δεν διαφεύστηκα. Έδωσε έργο που τον καταξίωσε παγκόσμια. Τον έβλεπα, στην κατοχή, να χρησιμοποιεί κάθε λεπτό του ελεύθερου χρόνου του, για τυγκέντρωση ιστορικών στοιχείων, παλιών βιβλίων και εγγράφων, ό,τι τέλος πάντων είχε σχέση με το παρελθόν του Ζαγοριού. Κι

ένοιωθε άφατη χαρά, όταν ανακάλυπτε κάτι που το θεωρούσε αξιόλογο. Η χαρακτηριστική μυρωδιά που αναδίδουν τα παλιά βιβλία και έγγραφα τον έβλεπε, ήταν το πάθος της έρευνας που την μετουσίωνε «εις οσμὴν ευωδίας πνευματικής», έτσι πάντοτε εκφραζόταν και στα κατορινά χρόνια όταν έπιανε στα χέρια του κάτι παλιό. Θυμάμαι με πόση χαρά δέχτηκε, στο Δίκωρο, όπου υπηρετούσα τότε, για λίγο καιρό ως δάσκαλος, τις δύο πρώτες τυπωμένες αυτοτελείς μικρές

Στα Α' ΑΝΩΝΥΜΑ
Από αριστερά προς τα δεξιά: Γιάννης Λάλλας, Γ. Παπακώστας, Ιωάν. Νικολαΐδης, Γρηγ. Σακκάς δήμαρχος και Λεάνδρος Βρανούσης.

εργασίες του: 1) «Μια έμμεση ιστορία του Ζαγοριού» και 2) «Νεανικοί στίχοι του Κ. Κρυσιτάλη», τυπωμένα στην Αθήνα το 1946. Είχα μπροστά μου —δείγμα γραφής ήταν τα δυο κείμενα— έναν λαμπρό φιλόλογο κι ένα έξοχο ερευνητή. Το έργο που πρόσφερε στα κατορινά χρόνια, δικαίωσαν τις εκτιμήσεις μου.

Η γνωριμία μας, στο πνευματικό επίπεδο, έγινε στενότερη, όταν το 1952, ύστερα από προπαρασκευη μνημόνιο, έγινε δυνατή η έκδοση της «Ηπειρωτικής Εστίας». Την κύρια ευθύνη της έκδοσης, πριν συνταχθεί ο Μιχ. Μάνος με τον Ευάγγ. Φακατσέλη, την είχα αναλάβει εγώ. Τον πρώτο που σκέφτηκα να βοηθήσει ήταν ο Λεάντρος. Δέχτηκε μ' όλη την καρδιά του, σ' όλη του τη ζωή υποστήριξε τέτοιες κινήσεις. Τούστέλει το άρθρο που είχα γράψει για τους σκοπούς της έκδοσης, είχε το ελεύθερο να προσθέσει ό,τι νόμιζε καλλίτερο, ως μέλος της συντακτικής επιτροπής.

«Δεν χρειάζονται άλλα, τάγραψες όλα, μου απάντησε, μόνο τον τίτλο άλλαξα. «Δια μίαν Ηπειρωτικήν αναγέννησιν» το τιτλοφόρησε κι έτσι δημοσιεύτηκε, χωρίς υπογραφή, ως συλλογική έκφραση της σύναξης. Υποστήριξε με θέρη το περιοδικό στους πνευματικούς κύκλους της Αθήνας, με τους οποίους είχε αποκτήσει στενές γνωριμίες και το φθινόπωρο του 1952 ήρθε στα Γιάννινα για να δώσει προς δημοσίευση στο περιοδικό και να επιμεληθεί ο ίδιος την πρώτη μεγάλη επιστημονική εργασία του «Αθανάσιος Ψαλλίδας, ο Διδάσκαλος του Γένους». Η δημοσίευση του έργου προσπόρισε κύρος στο περιοδικό, τουλάχιστον στον τομέα της έρευνας. Θυμάμαι την καλλι-

μας. Πάντως, πρέπει να υπογραμμίσω, πως καμιά από τις εργασίες του δεν ήταν δευτέρου επιπέδου.

Το 1954 ιδρύθηκε, ύστερα από ζυμώσεις αρκετών μηνών, η «Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών», ο Λεάνδρος ήταν από τα ιδρυτικά μέλη της. Η συμβολή του στην ανέλιξη Εταιρείας ήταν πρωταρχικής σημασίας. Στην Αθήνα, με τις φροντίδες του, συγκροτήθηκε τριμελής αντεπιστέλλουσα ομάδα της Ε.Η.Μ., αποτελούμενη από τον καθηγητή Δ. Ευαγγελίδη, το γνωστό συγγραφέα και κριτικό Κ.Θ. Δημαρά και τον ίδιο, που ανέλαβε τον

Συνεστίαση στελεχών της «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ». Από δεξιά προς τα αριστερά: Ιωάν. Νικολαΐδης, Μιχ. Μάνος, καθηγ. Δ. Ευαγγελίδης, Δημ. Σαλαμάγκας, Δημ. Σιωμόπουλος, Λεάνδρος Βρανούσης, Βασίλειος Σφυρόραξ.

έλεγχο της έκδοσης των βιβλίων της Εταιρείας. Αυτό έγινε το 1957, ύστερα από 3 σχεδόν χρόνια από την ίδρυσή της, διάστημα, κατά το οποίο η Ε.Η.Μ. δεν είχε κάμει ακόμα εμφανή την παρουσία της, με δραστηριότητες του επιπέδου που ανέπτυξε τα επόμενα χρόνια. Ήταν φυσικό πολλοί να σκέπτονται πως είχε ιδρυθεί ένα πνευματικό σωματείο που τυπικά δικαιολογούσε την παρουσία του στην πόλη. Πώς όμως ν' αναπτυχθούν δραστηριότητες, όταν όλα έπρεπε να ξεκινήσουν από το μηδέν; Γραφεία-είχαμε—ήμουν τότε και για πολλά χρόνια ακόμα γενικός γραμματέας της—στο γυμνασιολογείο της βομβαρδισμένης Ζωσιμαίας σχολής, μας το παρεχώρησε ο Σπυριδών από τη μια πλευρά έσταζε κι αναγκαζόμαστε να μετακινούμε το τραπέζι του γραφείου και τις λίγες καρέκλες από τό ένα μέρος στο άλλο. Δύσκολα θα στηνόταν στα πόδια του αυτό το ίδρυμα, αν δεν υπήρχε ο ενθουσιασμός κι η ατσάλινη θέληση του προέδρου της Κων. Φρόντζου.

Το 1957, λοιπόν, κρίσιμη χρονιά για την πατρίδα ανέλιξη της Εταιρείας, έφτασαν και στην Αθήνα πήμεις ότι το Ίδρυμα είχε διαλυθεί. Ανήσυχος ο Λεάνδρος, ίσως έκανε πολλές φορές σε ανάλογες περιπτώσεις, μου έγραψε να

τον κατατοπίσω, για να ενεργήσει ανάλογα. Δημοσιεύω μερικά αποσπάσματα της τριετούς επιστολής του, δείχνουν τον πόνο και την αγάπη του για την Ε.Η.Μ. και τις φροντίδες του για την προκοπή της. Έγραφε, λοιπόν μ' εκείνα τα ωραία καλλιγραφικά του γράμματα:

«Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1957». Αγαπητέ μου Γιάννη, Ελπίζω αύριο-μεθαύριο να συναντήσω τον κ. Φρόντζο εδώ, ο οποίος θα μου πη νεώτερα για την «Εταιρεία Ηπειρωτ. Μελετών». Μου είχε αναθέσει να φροντίσω, να συναντήσω τα κατάλληλα πρόσωπα και να προχωρήσουμε στην ίδρυση

παρρητήματος της Εταιρείας εδώ, όπως προβλέπει το Καταστατικό (άρθρο 3 και 21). Είχαμε σκεφθεί τον καθηγητή κ. Ευαγγελίδη για πρόεδρο. Ίσως αναλάβω εγώ γραμματέα ή ο κ. Ευγ. Μπόγκας, άνθρωπος θετικώτατος, Ηπειρολάτρης και δραστηριώτατος-συνταξιοχώρα, δυνάμενος επομένως να διαθέσει εξ ολοκλήρου τον εαυτό του για τέτοια πράγματα. Δεν μπορώ να ξέρω τίποτε ακόμη για άλλα πρόσωπα. Θα ιδούμε (χρειάζεται κανένας Προβλεπόμενος και κανένας Αρτινός- ίσως ο Παν. Παπασπύρου, εκπαιδευτικός Σύμβουλος, ή ο Κ. Στεργιόπουλος, αν είναι εδώ).

Πρίν προχωρήσουμε όμως, αισθάνομαι την ανάγκη να επικοινωνήσω μαζί σου και να σε παρακαλέσω να με κατατοπίσεις πως έχει γενικά το ζήτημα. Κουβέντιασε, σε παρακαλώ και με τον κ. Φάντη και τους άλλους και γράψε μου: υφίσταται η Εταιρεία ή μήπως διελύθη σιωπηρώς; Άκουσα μέρες-άρες λίγα πράγματα, όταν ήμουν αυτού, και δεν θέλω να ρεζιλευτούμε εδώ, ιδρύοντας παράρτημα... ανυπότακτον Εταιρείας!

Νομίζω ότι σε σένα κυρίως πέφτει το βάρος και εσύ θα έπρεπε, συναντώντας ή κινηώντας τον κ. πρόεδρο ένα σαββατοκύριακο που βρίσκεται αυτού, να προετοιμάσεις τη σύγκληση κάποιας συνεδρίασεως

και να τακτοποιήσετε τις εκκρεμότητες, να ιδείτε πως βρίσκεστε έναντι του Καταστατικού και τι πρέπει να γίνει, για να βγίη από την κατάσταση αυτή της νεκροφάνειας η Εταιρεία. Ο Φρόντζος μου μιλούσε με πολλήν αισιοδοξία και νομίζω πως θα είναι έγκλημα, αν αφήσουμε ν' αποτελματωθή η υπόθεσις... Φρόντισε εσύ, σε παρακαλώ, να γεφυρώσεις αυτού και να επανασυνδέσεις το σκορπισμένο συμβούλιο, να διαλύσης και να παραμερίσεις τυχόν μεμψιμοιρίες κτλ... Ο κ. πρόεδρος εδώ, όσες φορές τον είδα, φαίνεται πάντα ενθουσιώδης, ζητάει συνεχώς να τον βοηθήσουμε και αναπτύσσει μεγάλα σχέδια. Μήπως όμως οι αυτού Σύμβουλοι τον έχουν εγκαταλείψει; Σε παρακαλώ πολύ, γράψε μου, πριν εκτεθούμε και εδώ...».

Τού έστειλα ένα πολυσέλιδο γράμμα, στο οποίο εξέθετα με κάθε λεπτομέρεια την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί και επεσήμανα τις αιτίες της φαινομενικής αδράνειας της Εταιρείας. Βέβαια οι επιφυλάξεις του Λεάντρου είχαν το αντίκρουσμά τους, κυρίως στο θέμα της συνεργασίας προέδρου και συμβουλίου. Ο ίδιος κατέβαλα πολλές προσπάθειες προς την πλευρά αυτή και πιστεύω πως καρποφόρησαν. Ο ενθουσιασμός του προέδρου—τον υπογράμμιζε ιδιαίτερα ο Λεάνδρος—είχε επηρεάσει και μένα, αποδείχτηκε τελικά πως ο πρόεδρος είχε δίκιο και η Εταιρεία βρήκε το δρόμο της, ιδιαίτερα ύστερα από τη λαμπρή επιτυχία των Α' Δωδωνάιων, που οργάνωσε.

Για το πρόσωπο του Κώστα Φρόντζου, ο Λεάνδρος έτρεφε απεριόριστο σεβασμό που ολοένα και μεγάλωνε καθώς έβλεπε την Εταιρεία να γιγαντώνεται και με τη δική του, τη μεγάλη συμβολή. Είχαν τακτική αλληλογραφία, σχετική με την προώθηση του έργου της Εταιρείας σ' όλους τους τομείς, μερικά από τα γράμματα του Λεάνδρου ήταν εξομολογητικά.

Έτσι, στην πιο ευτυχέστερη στιγμή της ζωής τους, τον Φρόντζο επέλεξε, από τους πρώτους, για να κάνει τις εκμυστηρεύσεις του.

Παραθέτω την πρώτη παράγραφο του πολυσέλιδου γράμματός του:

«Πρωτοχρονιά του 1961. Αγαπητέ μου Κύριε Πρόεδρε, Πρώτη μέρα του νέου έτους γράφω το πρώτο γράμμα, για να ευχηθώ σε Σας, στην Κυρία Φρόντζου και στην «Εταιρεία» μας κάθε χαρά και προκοπή.

Αλλά πρέπει ν' αλλάξω ύφος, για να Σας τα πω, και να μιλήσω όχι στον κ. πρόεδρο, αλλά στον καρδιακό μου φίλο, τον μεγαλύτερο αδελφό μου, που τόσο μου έλειψε τις μέρες τούτες που τον χρειαζόμουν περισσότερο από κάθε άλλη φορά...

Ισάδελεφ μου Σταυραϊτέ, παντρεύομαι!»

Η ψυχική ευφορία και η συνα-

σθηματική φόρτιση είναι έκδηλη σε κάθε παράγραφο του γράμματός του, αυτό όμως δεν τον εμπόδιζε να σκέπτεται το μέλλον και την προκοπή της Εταιρείας. Λίγο παρηγορητικός τον πέρασαν από την Ήπειρο, «συστηματικά αρχινημένο από τους πρώτους γεωγράφους και περιηγητές», τους αναφέρει στη συνέχεια όλους ονομαστικά. Και το γράμμα έκλεινε με τα παρακάτω λόγια, εκφραστικά των εντονων συναισθηματικών του κραδασμών. Η ευτυχία ξεκίνησε από κάθε μόριο του είναι του, τον έκανε να χάνει και τον ειρμό των συλλογισμών, αυτός που τόσο στέρεα οικοδομούσε κάθε του κείμενο ή γραφή. Η γλυκειά ταραχή που τον κατείχε, τον οδηγούσε να βλέπει όλο τον κόσμο δικό του. Είχε δίκιο... «Το γράμμα μου—κατέληγε—είναι ακατάστατο, αλλά δεν μπορούσε να είναι καλύτερο (πιστεύω να μην αλλοιώθηκε εντελώς ο γραφικός χαρακτήρας μου, αν και το χέρι μου τρέμει...). Κλυδωνίζομαι, αδελφέ μου Σταυραϊτέ, το τελευταίο δεκαπενθήμερο και μ' άφησες μόνον... Κλυδωνίζομαι σε σημείο που πολλοί δυσκολεύονται να με αναγνωρίσουν. Όμως ποτέ μέχρι σήμερα δεν υπήρξα περισσότερο αληθινός.

Χίλια φιλά σ' όλο τον κόσμο κι όλες μου οι ευχές για το 1961. Δικός σου Λεάνδρος».

Προσπάθησα ν' αντικρύσω τον αλημονητικό φίλο περισσότερο ως άνθρωπο, παρά ως επιστήμονα και συγγραφέα.

Εξάλλου τι να προσθέσω εγώ στις διθυραμβικές κριτικές που έχει αποσπάσει διεθνώς για το πολύτομο και πολύτιμο έργο του. Προσπάθησα ακόμα να κάνω ευρύτερα γνωστό το ενδιαφέρον που επέδειξε, συνοδευόμενο από αξιολόγη προσφορά υπηρεσιών, για τη θεμελίωση και ανοδική πορεία της «Ηπειρωτικής Εστίας» και προσπάτης «Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών».

Κι όλα αυτά ενδεικτικά. Γιατί είναι πάρα πολλά εκείνα που ο Λεάνδρος πρόσφερε στην Ήπειρο και τα πνευματικά της ιδρύματα. Κάποτε θα δουν το φως της δημοσιότητας.

Τίς μέρες αυτές δεν είμαι σε θέση να γράψω περισσότερα. Με σπνέχει ακόμα ο συγκλονισμός από την είδηση του απροσδόκητου χαμού του. Του στέλνω από μακριά, από τα Γιάννινα του, τον ύστατο χαιρετισμό, μαζί με την έκφραση της βαθύτατης λύπης μου προς την αγαπημένη του γυναίκα, την Έρα, και τους δικούς του.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Μέγα κανόνι εκρέπαρε και ξαροματώδη κάστρο.

Αυτά τα πικρά λόγια, παρμένα-κάπως παραλλαγμένα-από μανιάτικο μοιρολόι σ' ένα μονακριβό αγόρι, που με το θάνατό του έσβησε η ύπαρξη και το όνομα ισχυρής και ιστορικής οικογένειας, ταιριάζουν, πιστεύω, και για τον αλημονητικό Λεάνδρο Βρανούση.

Πεθαίνει ο Λεάνδρος και με το θάνατό του ξαρματώνεται, το κάστρο της Ηπειρωτικής-και ελληνικής γενι-κότερης-ιστορικής επιστήμης και έρευνας του οποίου υπήρξε επί δεκαετίες ολόκληρες, ο δυνάτος και ρωμαλέος υπερασπιστής.

Όσο είχαμε τη χαρά και την τιμή να τον γνωρίσουμε από κοντά και να συνδεθούμε με πραγματική φιλία μαζί του, γρήγορα διαγνώσαμε τον καλοσυνάτο κι ευγενικό χαρακτήρα του. Γι αυτό ο πόνος μας, για τον ξαφνικό χαμό του, είναι αβάσταχτος.

Όσοι γνωρίσαμε από κοντά το τεράστιο έργο του—αρκέτο απ' αυτό παραμένει ακόμα ανέκδοτο—μπορούμε να εκτιμήσουμε την τεράστια πνευματική προσφορά του. Γι αυτό νοιώθουμε πόσο μεγάλο είναι το κενό που αφήνει πίσω του.

Ο Λεάνδρος Βρανούσης γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1921.

Τόπος καταγωγής του το Γρεβενί στα Ανατολικά Ζαγοροχώρια. Παπαβρανούσης αρχικά, διάλεξε ο ίδιος αργότερα και καθιέρωσε το Βρανούσης. Τα πρώτα του χρόνια (1922-1928) βρέθηκε με την οικογένειά του στο Βουκουρέστι. Επιστρέφοντας στη γενέτειρα, φοίτησε στο δημοτικό και το ημιγυμνάσιο στο Γρεβενί, και τις υπόλοιπες γυμνασιακές τάξεις στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Πρώτος πάντοτε σ' όλους τους διαγωνισμούς, πέτυχε υποτροφία του Ιδρύματος Σταθάτου για τις σπουδές του στην Αθήνα, υποτροφία της Γαλλικής κυβέρνησης και του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών που έχει αποσπάσει διεθνώς για το πολύτομο και πολύτιμο έργο του. Προσπάθησα ακόμα να κάνω ευρύτερα γνωστό το ενδιαφέρον που επέδειξε, συνοδευόμενο από αξιολόγη προσφορά υπηρεσιών, για τη θεμελίωση και ανοδική πορεία της «Ηπειρωτικής Εστίας» και προσπάτης «Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών».

Κι όλα αυτά ενδεικτικά. Γιατί είναι πάρα πολλά εκείνα που ο Λεάνδρος πρόσφερε στην Ήπειρο και τα πνευματικά της ιδρύματα. Κάποτε θα δουν το φως της δημοσιότητας.

Τίς μέρες αυτές δεν είμαι σε θέση να γράψω περισσότερα. Με σπνέχει ακόμα ο συγκλονισμός από την είδηση του απροσδόκητου χαμού του. Του στέλνω από μακριά, από τα Γιάννινα του, τον ύστατο χαιρετισμό, μαζί με την έκφραση της βαθύτατης λύπης μου προς την αγαπημένη του γυναίκα, την Έρα, και τους δικούς του.

Η εμφάνιση του Βρανούση στα γράμματα χρονολογείται από τα μαθητικά του χρόνια. Από τότε εκδηλώθηκε το ταλέντο του. Σε ηλικία 12 χρόνων, ο μικρός τότε Λεάνδρος, είχε δημοσιευμένη την πρώτη δημοσιογραφική του ανταπόκριση στη Γιαννιώτικη εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών» και άρχισε να συντάσει και να παρουσιάζει μια δική του χειρόγραφη

ΛΕΑΝΔΡΟΣ ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

Μια ξεχωριστή προσωπικότητα των Ηπειρωτικών γραμμάτων του ΣΠΥΡΟΥ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥ

εφημερίδουλα με τον τίτλο «Μέλισσα». Εκείνη την εποχή ο Χρ. Χρηστοβασιλής δέσποζε στην πνευματική ζωή της Ηπείρου, στη δημοσιογραφία και στην πολιτική. Τιμούσε το μικρό θαυμαστή του με ταχτική αλληλογραφία, του διόρθωνε τους πρώτους στίχους και ταύγαρε:

«Προφητεία ακράδαντα ότι θα με διαδεχτείς μια μέρα και θα καταλάβεις τη θέση μου στα Ηπειρωτικά Γράμματα».

Η προφητεία του Χρηστοβασιλή, σε ό,τι αφορά τη λογοτεχνία, δεν επαληθεύτηκε, μονολόπι στηριζόταν στις αδιαμφισβήτητες λογοτεχνικές ικανότητες του Λ. Βρανούση. Όλοι μας μέχρι σήμερα γνωρίζουμε το Βρανούση, το λόγιο, τον ιστορικό, το συγγραφέα. Λίγοι όμως, φαντάζομαι, θα γνωρίζουν το Βρανούση το λογοτέχνη, το Βρανούση τον ποιητή. Ένα δείγμα της λογοτεχνικής του φλέβας θα έχουμε αμέσως με ένα σονέτο του, γραμμένο το 1943. Τότε που, στα δύσκολα χρόνια της κατοχής, στον απόθρονο της νιότης του, ο Βρανούσης, έπλεθε όνειρα για τον εαυτό του και έδινε ταυτόχρονα το στίγμα σ' όλους τους νέους για μια γεμάτη μόχθο και αξιοπρεπή σταδιοδρομία στη ζωή τους. Το ποίημα, γραμμένο στη χαράδρα του Βίκου, όπου οι παύσηλοι βράχοι αγγίζουν τα σύννεφα, ανακαλεί στο νου μας, όπως θα διαπιστώσετε, το άγριο Ηπειρωτικό τοπίο, το τοπίο που αντίκρουσε ο νεαρός Γιαννιώτης, μόλις βγήκε τότε στο αντάρτικο. Ακούστε το:

ΣΟΝΕΤΟ

Μάθε το δρόμο που τραβάει ψηλά και μ' όση αν έλξης δύναμη περπάτα! Στα πρώτα βήματά σου τα δειλά φτερά θα βάλ' η νιότη η αλαφροπάτα Μη σε πλανέψουν πλούτη απαιτηλά κι η χιλιόπατη μεγάλη στράτα. Ασπόμερα έχει η στράτα και κολλά στη λάσπη και καρδιά και νους και νιάτα.

Πάρε τ' απάτητο στρατί που πάει στις άγνους κορφές, στα καταρράχια, π' ο αϊτός πετώντας σύγνεφο τυπάει και πάει. Σε μαγεμένη εκεί σπηλιά, δροσόνερο δακρύζουν κάποια βράχια. Καλότυχος αν πιής και μια σταλιά!

Τα λογοτεχνικά πρωτόλεια του Βρανούση νωρίς άρχισαν να τα διαθέτοντας μικρές συμβολές στην τοπική ιστορία και κριτικά άρθρα. Οι σπουδές του αργότερα τον βοήθησαν να διευρύνει τους ορίζοντές του, να αναχθεί από τη στενή πατριδογνωσία σε γενικότερες θεωρήσεις, να αναζητήσει και να βρει άλλους δρόμους. Έτσι τον έχασε η λογοτεχνική επιστήμη.

Ο πόλεμος του 1940-41 τον βρήκε φοιτητή στην Αθήνα.

Έζησε εκεί και τον πρώτο φοβε-

ρό χειμώνα της Κατοχής. Σκέλεθρα οι άνθρωποι από την πείνα, πτώματα στους δρόμους.

Στον «Οίκο του Φοιτητού», όπου είχε βρει καταφύγιο, καθώς και στα συσσίτια της Πανεπιστημιακής Λέσχης υπήρχε αναβρασμός. Εκεί και ο πρώτος παράνομος τύπος. Περιζωμμένα από καραμπινιέρες και τανκς τα πανεπιστημιακά προαύλια, αλλά ο ανδριάντας του Ρή-γα ξάφνιαζε τους περαστικούς, κάθε τόσο, μ' ένα στεφάνι αιωρούμενο από το δεξί του χέρι... Οι πρώτες πατριωτικές κινητοποιήσεις είχαν χαρίσει...! Μ' αυτές τις εμπειρίες ο νεαρός φοιτητής της κατοχής γυρίζει από την Αθήνα στα Γιάννινα. Στην πρώτη γραμμή των αγώνων οι νέοι: Αγώνας για την επιβίωση, πρώτα. Και παράλληλα, ο αγώνας για να μείνει αδόλωτη η ψυχή. Η γονατισμένη Ελλάδα ξανάβρισκε το περήφανο αντιστάτικό της φρόνημα με τον παράνομο τύπο:

Πρίν ακόμη κάνουν την εμφάνισή τους στα βουνά οι πρώτοι αντάρτες, στις πόλεις τολμηροί πατριώτες με μυστικές ραδιοφωνικές συσκευές κατέγραφαν τις νυχτερινές εκπομπές των συμμαχικών ραδιοσταθμών (Λονδίνου, Καΐρου, Μόσχας) και τις κυκλοφορούσαν το πρωί σε πολυγραφημένα δελτία. Δελτία ειδήσεων, πολεμικά ανακοινωθέντα, προκηρύξεις και μικρές εφημερίδες εαπό χέρι σε χέρι και έφταναν σε κάθε σπίτι, μαγαζί ή γραφείο.

Στην έκδοση, διακίνηση και διανομή του παράνομου τύπου πρωτοστατούσαν οι νέοι και οι νεές της πόλης μας. Ανάμεσά τους από τους πρώτους, κι ο νεαρός τότε Βρανούσης.

Από τους ίδιους κύκλους των νέων της πόλης μας ξεκίνησε το 1943 η έκδοση του περιοδικού «Ηπειρωτικά Γράμματα». Στη συντακτική επιτροπή εκπρόσωποι της τότε πνευματικής ηγεσίας του τόπου (δύο γυμνασάρχες, ο Χρ. Σουλής και ο Κ. Στεργιόπουλος, Δ. Σαλαμάγκας κ.α.) διέπαι τους και ο νεαρός φοιτητής Λ. Βρανούσης.

Ο πρόσφατος τότε θάνατός του Κωστή Παλαμά, το Φλεβάρη του 1943, κέντρισε μερικούς παράτολμους νέους και οργάνωσαν στην πόλη μας φιλολογικό μνημόσυνο του εθνικού ποιητή. Κάτω απ' το πέλαμα δύο Κατακτιτών, όταν η ερμώωση και ο τρόμος νεκρώσαν τα πάντα τα Γιάννινα έζησαν ένα Κυριακάτικο πρωινό απροσδόκητης κοσμοσυρροής και εθνικής έξαρσης. Κύριος οργανωτής και βασικός ομιλητής, ο νεαρός τότε φοιτητής Λ. Βρανούσης.

Θέμα της ομιλίας: Ο Παλαμάς και η Ήπειρος. Το κείμενό της, αυτό που είχε υποβληθεί στο λογοκρισία των Κατακτιτών, ήταν φαινομενικά αθώο. Ο ομιλητής όμως τόλμησε να παρεμβάλει και ν' απαγγείλει φλογερούς πατριωτικούς στίχους του Παλαμά και τελείωσε με την τελευταία υποθήκη του Εθνικού Ποιητή: Μεθ-

Μετά τη βαρκίσια, η νεολαία της Αντίστασης πίστεψε για μια στιγμή ότι θα μπορούσε να περιφρουρήσει τις κατακτήσεις της και να προωθήσει διεκδικήσεις ιδρύοντας σε πόλεις και χωριά «Εκπολιτιστικές Ενώσεις». Προχώρησε μάλιστα στην ίδρυση και μιας «Ομοσπονδίας Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου». Την ίδρυση της Πανεπειρωτικής αυτής Ομοσπονδίας αναγγέλει μια πυκνογραμμένη ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ, προς όλη τη νεολαία της Ηπείρου, προς όλους τους φι-

στε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένου!... Το τι επακολούθησε δεν περιγράφεται...

Αυτό ήταν αρκετό για να περιληφθεί ο ομιλητής στον κατάλογο των ομαδικών συλλήψεων πουεπακολούθησαν. Ξεφεύγοντας τα νυχτερικά μπλόκα των Γερμανών, εγκατέλειψε την πόλη, κατέφυγε στα Ζαγοροχώρια και έζησε όλη την ηρωική εκείνη περίοδο τη σκληρή ζωή των ανταρτών.

Πριν ενταχθεί στα ένοπλα τμήματα ο αστράτευτος ως τότε και αγύμναστος Βρανούσης, οι εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις της περιοχής τον χρησιμοποίησαν στο Πανεπειρωτικό Συμβούλιο της ΕΠΟΝ και στο τυπογραφείο της χαράδρας του Βίκου, όπου τυπωνόταν η εφημερίδουλα Δεύτερα Νιάτα, προκηρύξεις και άλλα έντυπα. Μια προκήρυξη για την 21η Φεβρουαρίου 1944 (την επέτειο της απελευθέρωσης του 1913), τυπωμένη σε χιλιάδες αντίτυπα, τη φορτώθηκε ο ίδιος και τη μετέφερε (δέκα ώρες μέσα στα χιόνια), για να διοχετευθεί μέσα στην πόλη. Με έναν τρουβά ή διάσκι στον ώμο, μπήκε κρυφά στα Γιάννινα, παρέδωσε το επικίνδυνο φορτίο, αλλά πριν ξαναβγει και πάλι στο βουνό, έζησε την εφιαλτική νύχτα του μεγαλύτερου μπλόκου που γνώρισε η πόλη μας-200 συλλήψεις εκείνη τη νύχτα! (Η Γκεστάπο δεν βρήκε τότε το Βρανούση και συνέλαβε τον πατέρα του-πατέρα τριών ανταρτών).

Η δράση του εκείνη, στην πόλη και στο βουνό, ανέδειξε το Βρανούση στην κοινή αναγνώριση: Έτσι, το Μάιο του 1944 ήταν ένας από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους της πόλης μας στο Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ—της κυβέρνησης των βουνών—και ήταν τότε το νεαρότερο μέλος στην Εθνοσυνέλευση εκείνη της Ελευθέρης Ελλάδας... (Στο γνωστό λεύκωμα του φωτογράφου της Αντίστασης Σπ. Μελετή «Με τους αντάρτες στα βουνά», στη σελ. 127, υπάρχει και μια ιστορική φωτογραφία των έθνομυητών της Ηπείρου όρθιος στο κέντρο ο Βρανούσης).

Οι επικίνδυνες αποστολές, του ίδιου και άλλων νεαρών παλληκάρων, που υπαινόβγανιναν στην κατεχόμενη πόλη ή όργωναν τα βουνά ως «σύνδεσμοι», αγγελιοφόροι και ταχυδρόμοι από χωριό σε χωριό και από φυλάκιο σε φυλάκιο, ενέπνευσαν στο Βρανούση ένα ποίημα που πολλούς συγκίνησε στον καιρό του. Σε γέλασα κι απόψε, Γερμανέ! Στην περιγραφή της πολιτείας που αφήνει πίσω του ο νεαρός σύνδεσμος, καθώς ανηφορίζει στο βουνό, θα αναγνώριστε και πάλι ένα γνώριμο τοπίο: τα Γιάννινα.

Μετά τη βαρκίσια, η νεολαία της Αντίστασης πίστεψε για μια στιγμή ότι θα μπορούσε να περιφρουρήσει τις κατακτήσεις της και να προωθήσει διεκδικήσεις ιδρύοντας σε πόλεις και χωριά «Εκπολιτιστικές Ενώσεις». Προχώρησε μάλιστα στην ίδρυση και μιας «Ομοσπονδίας Εκπολιτιστικών Ενώσεων Ηπείρου». Την ίδρυση της Πανεπειρωτικής αυτής Ομοσπονδίας αναγγέλει μια πυκνογραμμένη ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ, προς όλη τη νεολαία της Ηπείρου, προς όλους τους φι-

λους της νέας γενιάς κλπ. τυπωμένη στα Γιάννινα στις 10 Μαρτίου 1945. Σκοπός της: να συντονίσει την πολυμερή εκπαιδευτική δράση της νεολαίας, να βοηθήσει, τους νέους και τις νέες της Ηπείρου να καλλιεργήσουν τις ικανότητές τους, για τη χαρά και τη μόρφωσή τους, για το ευτυχισμένο αύριο της πατρίδας μας. Κάτω από το κείμενο της Προκήρυξης μια δεκάδα υπογραφές: Πρόεδρος ο Γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Χρ. Σούλης, Γραμματέας ο νεαρός φοιτητής Λ.Βρανούσης.

Αλλά τις μέρες ακριβώς εκείνες —άνοιξη του 1945— η κατάσταση άλλαζε ραγδαία. Η συμμετοχή στην Εθνική Αντίσταση είχε αρχίσει να θεωρείται έγκλημα. Ο Βρανούσης πρόλαβε να εξαφανιστεί από τα Γιάννινα...

Ξαναυφύζοντας στην Αθήνα το 1945 συνεχίζει με απεριόριστες στερήσεις τις σπουδές του. Παίρνει το πτυχίο του με άριστα (1947), πετυχαίνει υποτροφία για τη Γαλλία, αλλά θα περάσουν κάμποσα χρόνια, για να επιτραπεί να βγει στο εξωτερικό...

Μια δεκαετία περίπου αδιόριστος, σπατάλησε πολλές δυνάμεις σε έργα βιοπορισμού: Είχε—δεν είχε πάρει το πτυχίο του, όταν έβγαλε **Το Συνακτικόν εις απλά μαθήματα** (α εκδ. 1947), βιβλίο που γνώρισε δεκάδες επανεκδόσεις (παρά τις πολλές απομιμήσεις που είδαν το φως στο μεταξύ). Ακολούθησαν **Τα αρχαία ελληνικά των πρώτων τάξεων του γυμνασίου** (1953), ένα **Λεξικόν ρημάτων** (σε συνεργασία με τον Β. Σφυρόρα, 1955), που γνώρισε επίσης δεκάδες επανεκδόσεις, κ.ά.

Ήταν για την εποχή τους, υποδειγματικά και δείχνουν τη γερή φιλολογική κατάρτιση του νεαρού πτυχιούχου, που διακρίθηκε αργότερα σε άλλους τομείς. (Αν προστεθεί, για όσους δεν ξέρουν, ότι με τα βιβλία αυτού του είδους μπορεί να θσαυρίζαν οι εκδότες, οι συγγραφείς, όμως, ιδίως την εποχή εκείνη, δούλευαν για να εξασφαλίσουν ένα μεροκάματο).... Την ίδια εποχή βραβεύονται στο σχετικό διαγωνισμό και εκδίδονται από το υπουργείο Παιδείας (1955) τα **Νεοελληνικά Αναγνώσματα** Βρανούσης και Σφυρόρα (της Β και της Δ γυμνασίου), που ανατυπώθηκαν και έμειναν σε σχολική χρήση επί είκοσι και πλέον χρόνια.

Παράλληλα, συνεργάζεται σε περιοδικά προσπαθώντας να ξεπεράσει τις αντιξοότητες που εξακολουθούν επί χρόνια να αναστέλλουν ή να περιορίζουν τις προσπάθειες του επιδόσεις, τις συστηματικές σπουδές και έρευνες που είχε προγραμματίσει.

Το 1946 παρουσιάζει δύο μικρά μελετήματα—τα πρώτα αυτοτελή δημοσιεύματά του. Το ένα, με τίτλο **Νεανικοί στίχοι** του Κ. Κρυστάλλη, φέρνει στο φως αγνοήσιμα ποιήματα που έστειλε σε αθηναϊκά περιοδικά ο νεαρός Κρυστάλλης, μαθητής ακόμα της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων.

Το άλλο επιγράφεται **Μια έμμετρη ιστορία του Ζαγοριού, έργο του παλιού Νεοαδωδίου** δασκάλου Γ. Σωτήρη, και δείχνει ότι ο Βρανούσης και την εποχή που γύριζε με τους αντάρτες στα Ζαγοροχώρια δεν παρέλειπε, όταν και όσο μπορούσε, να επισημαίνει και να διασώζει ανέκδοτο ιστορικό υλικό.

Στους κύκλους των νεοελληνιστών έγινε γνωστός το 1948 με την εργασία του **Συμβολή στην έρευνα για τα τραγούδια του Ρήγα και των μνημών του**.

Τα ογκώδη έργα που παρουσίασε αργότερα, το ένα μετά το άλλο, τον καθιέρωσαν. Έτσι, στα 1952 τυπώθηκε το βιβλίο **Αθανάσιος Ψαλίδας, ο Διδάσκαλος του Γένους**. Πρόκειται για το σοφό Γιαννιώτη επιστήμονα και δάσκαλο, που με τη διδασκαλία και το πλούσιο συγγραφικό του έργο βοήθησε να γίνουν τα Γιάννινα ένα απ' τα σπουδαιότερα πνευματικά κέντρα του έθνους μας κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Θερμός υποστηρικτής της λαϊκής μας γλώσσας, πίστεψε με όλη τη δύναμη της ψυχής του πως μονάχα με μια γνήσια γλωσσική και εκπαιδευτική αναμόρφωση είναι δυνατό να συγχρονιστεί και να προκύψει το Γένος. Η πλούσια και πολύχρονη εκπαιδευτική και εθνική του δράση τον ανεδείξαν ένα απ' τους πρώτους και μεγαλύτερους δασκάλους του Γένους μας. Δεν ήταν μονάχα πολυμαθής, αλλά ταυτόχρονα δεινός και γλαφυρός του λόγου χειριστής. Αγόρευε με ζωρότητα και δύναμη για κάθε θέμα που αφορούσε τη φιλολογία, την τέχνη, την επιστήμη και ιδιαίτερα την ένδοξη πατρίδα του, την Ελλάδα. Αυτή την προσωπικότητα παρουσιάζει ο Βρανούσης στη μελέτη του. «Χάρη στην πολυπληθή και εμπειριστικώς αυτή μελέτη του Βρανούση (έγραψε τότε ο Φάνης Μιχαλόπουλος, από τους πιο αρμόδιους), ο Ψαλίδας έρχεται να μας κινήσει το ενδιαφέρον, να μας συγκινήσει ως άνθρωπος και να μας ενθουσιάσει ως αναγεννητής».

Ενα χρόνο αργότερα, το 1953, εκδίδεται ο Ρήγας, έρευνα, συναγωγή και μελέτη Α. Βρανούση. Πρόκειται για έναν πυκνοτυπωμένο τόμο (πάνω από 400 σελίδες) στον οποίο για πρώτη φορά παρουσιάζεται η πνευματική φυσιογνωμία του βάρδου της ελευθερίας, γίνονται γνωστές οι συγγραφικές του επιδόσεις και προσιτά τα έργα του, ενώ παράλληλα αποκαθίσταται η ιστορική προσωπικότητά του.

Η εργασία αυτή του Βρανούση εκτιμήθηκε όχι μονάχα για τα ερευνητικά της επιτεύγματα, αλλά και για τις συνθετικές ικανότητες του συγγραφέα, για την άνεση του στοχασμού του που σύμμετρα και αβίαστα προεκτείνεται σε γενικότερες θεωρήσεις. Η κριτική της εποχής εκείνης, με τους νομμότερους εκπροσώπους της, υποδέχτηκε με ενθουσιώδη σχόλια τα δύο αυτά μνημειώδη έργα του Βρανούση, που, μολονότι πολύ νέος ακόμα, έχει καταλάβει επίλεκτο θέση στον κόσμο των νεοελληνιστών.

Για τα δύο αυτά έργα, Ψαλίδας και Ρήγας, ο συγγραφέας τιμήθηκε με το βαρύτιμο **βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών**. Μετά την βράβευσή του επακολούθησε και η πρόσληψή του στην Ακαδημία.

Στην ίδια σειρά της **Βασικής Βιβλιοθήκης** που βγήκε ο Ρήγας, ο Βρανούσης παρουσίασε δύο ακόμα τόμους. Ο πρώτος επιγράφεται **Κρυστάλλης-Χρηστοβασιλείς**. Πρόκειται για μια κριτική παρουσίαση του έργου των δύο δοσκούρων της Ηπείρου. Σε μια γενική εισαγωγή διαγράφονται τα πλαίσια, εθνικά, κοινωνικά και πνευ-

ματικά, μέσα στα οποία άνθισε η ποιμενική λογοτεχνία και η νεοελληνική ηθογραφία. Ο δεύτερος τόμος, με τον τίτλο **Οι Πρόδρομοι** (1955), είναι μια κριτική παρουσίαση των προδρόμων της νεοελληνικής ποίησης και των εκπροσώπων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ανάμεσα στους οποίους ο Βηλαράς, ο Χριστόπουλος κ.α. Πρόκειται για ένα εκλεκτό δείγμα του υψηλού επιπέδου στο οποίο έχει φτάσει ο εκδότης του. Κάθε εργασία του Βρανούση αποκαλύπτει τη γνώμη την ακρίβεια, την ευσυνειδησία, την επιμέλεια, το ήθος και τη συνείδηση της ευθύνης, προσόντα που απαιτούνται στην Επιστήμη και που συχνά λείπουν στον τόπο μας.

Στη γνωστή επίσης σειρά των εκδόσεων του **Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων** βγήκε το 1957 σ' ένα μικρό τόμο το έργο Ρήγας Βελεστινλής, συμπτυκνυμένη νέα επεξεργασία του πρώτου μεγάλου έργου του για το Ρήγα, που ζωντανεύει ολόκληρη την εποχή, τη ζωή και τη δράση του πρωτομάστορα της Ελευθερίας. Για το έργο αυτό τιμήθηκε με το Α Κρατικό Βραβείο Βιογραφίας.

Στην ίδια σειρά του **Συλλόγου Ωφελίμων Βιβλίων** βγήκε το 1959 ο Καραής, μια επιλογή επιστολών με προλεγόμενα και σημειώσεις του Βρανούση, όπου σκιαγραφείται το πάθος και το άγχος του μοναχικού αυτού ανθρώπου που κατόρθωσε να χειραγωγήσει το Γένος του και να αναδειχθεί ο κορυφαίος ηγέτης και αναγεννητής του.

Δεκάδες άλλα δημοσιεύματα και ερευνητικές εργασίες του Βρανούση αναφέρονται σε διάφορες περιόδους της νεοελληνικής μας Ιστορίας με επίκεντρο το Νεοελληνικό Διαφωτισμό. Ο Βρανούσης δίνει το μέτρο των δυνατοτήτων του σε ποικίλους τομείς και σε όλους σχεδόν τους κλάδους της Ιστορίας και της Φιλολογίας, χωρίς να απομακρύνεται από βασικές ενότητες στις οποίες σταθερά περιστρέφονται οι επιστημονικές επιδόσεις του.

Μια απ' τις ενότητες αυτές, ίσως απ' τις πιο βασικές, είναι η Ηπείρος και το ιστορικό παρελθόν της. Συστηματική και πολύχρονη έρευνα επέτρεψε στο Βρανούση ν' ανακαλύψει άγνωστες πηγές και να ρίξει άπλετο φως σε μια απ' τις σκοτεινότερες περιόδους της μεσαιωνικής Ηπείρου, τη βορειοδυτική Ελλάδα και της Βαλκανικής. Το έργο του «**Χρονικά της μεσαιωνικής και τουρκοκρατούμενης Ηπείρου**» πέρασε ήδη στη διεθνή βιβλιογραφία. Πρόκειται για κείμενα που ήταν μέχρι τότε σκορπισμένα σε ποικίλα δημοσιεύματα, χωρίς καμιά κριτική επεξεργασία, απορροπώντας σχεδόν στην επιστημονική έρευνα. Τα κείμενα αυτά ανασυγκροτούνται στο έργο του Βρανούση κατά τρόπο συστηματικό, ανιχνεύονται τα χειρόγραφα στα οποία περισιώθηκαν, εξετάζονται οι πηγές, ο χρόνος και ο τρόπος της σύνθεσής τους και για πρώτη φορά παρουσιάζονται συνολικά και κριτικά, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της Επιστήμης. Ο Βρανούσης προσφέρει με τα «**Χρονικά της Ηπείρου**» το μίτο για την ανεύρεση του πολύτιμου θησαυρού της μεσαιωνικής Ηπείρου.

Στην εργασία του «**Ιστορικά και τοπογραφικά του μεσαιωνικού κά-**

στρου των Ιωαννίνων» ο Βρανούσης κατόρθωσε να ανασυγκροτήσει και να παρουσιάσει την πραγματική κατάσταση του κάστρου των Ιωαννίνων με τη τείχη, τις ακροπόλεις, τους πύργους, τους ναούς και τα μνημεία που σώζονται ή μνημονεύονται σε γνωστές και άγνωστες πηγές. Βρίσκει ταυτόχρονα την ευκαιρία να επισημάνει τον ιστορικό ρόλο του Κάστρου των Ιωαννίνων και του Δεσποτάτου της Κεντρικής Ηπείρου. Ρόλος, όπως χαρακτηρίστηκε τονίζει, ενός βυζαντινού ακρίτα, που αναδείχτηκε «ούτως κιβωτός» καταφύγιο και αντίστασης. Χάρη στο Κάστρο των Ιωαννίνων και στους Καστριώτες Γιαννιώτες, καταλήγει ο Βρανούσης παρατάθηκε μέχρι την τουρκική κατάκτηση ο βίος του παλιού Δεσποτάτου και διατηρήθηκε στην καρδιά της Ηπείρου ένας κυματοθραύστης που αντιμετώπισε, επί πολλές γενιές, κληφόρα την αλβανική πλημμυρίδα. Αν δεν υπήρχε το Κάστρο και το Δεσποτάτο των Ιωαννίνων, δεν ξέρουμε ποια θα ήταν η τύχη του παλιού Δεσποτάτου και αν η Ηπείρος θα είχε διατηρήσει τη σημερινή εθνολογική της σύνθεση.

Με αφετηρία την τοπική Χρονολογία της Ηπείρου ο Βρανούσης οδηγήθηκε επίσης στην ανακάλυψη νέων πηγών για το επαναστατικό κίνημα του Διονυσίου του Σκυλοδόφου που βρήκε, όπως ξέρουμε, μαρτυρικό θάνατο στα Γιάννινα το 1611. Πολύτιμη υπήρξε η προσφορά του στον τομέα των νεοελληνικών σπουδών. Πολυσέλιδα έργα που έμειναν θαμμένα σε άγνωστα ή δυσπρόσιτα χειρόγραφα, τα έχει συλλέξει ο μελετητής στη διάθεσή του χάρη στο Βρανούση, που επιμύησε το όλο το μόχθο της έκδοσής τους σύμφωνα με όλους τους κανόνες και τις απαιτήσεις της επιστήμης.

Πέρα από τα πλούσια δημοσιεύματά του, μεγάλη σε έκταση είναι η εργασία και η προσφορά του και σε άλλους τομείς. Το Κέντρο Ερευνών της Ακαδημίας, στο οποίο εργάστηκε απ' το 1956 και το οποίο δημιούργησε το 1962, έχει δώσει το μεγαλύτερο μέρος του εαυτού του. Αρχιλήθηκε με τη σύνταξη και την έκδοση του επιστημονικού περιοδικού των των αυτοτελών δημοσιευμάτων του Κέντρου.

Οργάνωσε και πραγματοποιήσε ερευνητικές αποστολές σε βιβλιοθήκες και αρχεία εσωτερικού-εξωτερικού, πήρε μέρος σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια. Είναι μέλος σε πολλές επιστημονικές εταιρίες, σωμεία και οργανώσεις, ιδρυτικό μέλος του περιοδικού **Ηπειρωτική Εστία** ιδρυτικό μέλος και βασικό στέλεχος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών της οποίας επιμελήθηκε όλες τις πρώτες εκδόσεις.

Γνωστή σ' όλους μας η αγάπη του για την Ηπειρο και ιδιαίτερα για τα Γιάννινα. Την αγάπη του αυτή την έδειξε έμπρακτα, παλιότερα και τελευταία, με τους αγώνες του, με τις έρευνές του, με τη συμμετοχή του σε συνέδρια και εκδηλώσεις που έχουν σαν αντικείμενο την Ηπειρο. Τα τελευταία χρόνια βρέθηκε επίσημα αρκετές φορές κοντά μας. Κύριος ομιλητής στο Φιλολογικό μνημόσυνο

Στις εικόσι (20) του περασμένου Απριλίου, την Τρίτη μέρα του Πάσχα, έζησε ξαφνικά ένα από τα λαμπρότερα στέμματα των Ηπειρωτικών Γραμμάτων, ο Πανελλήνιος αλλά και Διεθνούς Ακτινοβολίας Ιστορικός-Ερευνητής και Συγγραφέας, καμάρι του Ζαγοριού, ο Λεάνδρος Βρανούσης.

Καταγόμενος από το Γρεβενί, γεννήθηκε στα Γιάννινα το έτος 1921. Από το έτος 1922 έως το 1927 έζησε τα νηπιακά του χρόνια στο Βουκουρέστι, όπου ήταν εγκατεστημένοι από παλιά οι γονείς του. Επιστρέφοντας στην

Ελλάδα, έβγαλε το Δημοτικό Σχολείο και το Ημιγυμνάσιο στο χωριό του το Γρεβενί, που πολύ το αγάπησε γιατί έζησε εκεί τα πιο τρυφερά-νεανικά του χρόνια. Συνέχισε το Γυμνάσιο στη Ζω-

Είχα την τιμή, και τη χαρά μαζί, να εισηγηθώ τότε, ως αντιδήμαρχος, στο Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης μας την πραγματοποίηση εκδηλώσεων για να τιμηθούν τέσσερις ξεχωριστές προσωπικότητες της Ηπείρου: Ο Λεάνδρος Βρανούσης, ο Σωτήρης Δάκαρης, ο Κώστας Λαζαρίδης και ο Δημήτρης Σιωμόπουλος.

Είχα, επίσης, την τιμή και τη χαρά, κατά την τιμητική εκδήλωση που έγινε στις 17.12.86, να παρουσιάσω, στα βασικότερα σημεία, τη ζωή και το έργο του Α. Βρανούση και του Σ. Δάκαρη. Τον ανασταίνω τούτη τη στιγμή, να κάθεται, δίπλα στο Σωτήρη Δάκαρη, και να παρακολουθεί με συγκίνηση και περηφάνεια αυτή την ωραία εκδήλωση. Και όταν ήρθε η στιγμή να κάνει την αντιφώνησή του, δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τα δάκρυά του. Κάτω από το βάρος της συγκίνησης έδωσε προς το πολυπληθέστατο ακροατήριο τη διαβεβαίωση:

«**Επιτρέψτε μου να σας διαβεβαιώσω—είπε—κι ως μη θεωρηθεί ύβρις στην άτεγκτη μοίρα που καιροφύλακτεί—ότι δεν αισθάνομαι καθόλου απόμαχος και ότι επιμύζομαι με ανανεωμένες δυνάμεις το χρέος—το παραπέρα χρέος—που συνεπάγεται η αναγνώριση και η τιμητική τούτη για μένα διάκριση.**

Δεν πρόλαβε όμως να συμπληρώσει εφτά χρόνια από τότε που έδωσε την επίσημη διαβεβαίωση να επιμύσει με ανανεωμένες δυνάμεις το χρέος, και η άτεγκτη Μοίρα—που καιροφύλακτούσε—τον πήρε ξαφνικά από κοντά μας.

Όμως και αυτά τα χρόνια ο Λεάνδρος Βρανούσης εκπλήρωσε στο ακέραιο, το παραπέρα χρέος του.

Πάντα έδινε το «**παρών**» σε κάθε προσκλητήριο της πόλης και της Ηπείρου—που όπως έλεγε—«**κληροδότησε για μας την πιο ακριβή ιστορική κληρονομιά**».

Εφυγε ο Λεάνδρος αφήνοντας πίσω του μια λαμπρή επιστημονική σταδιοδρομία. Γνωστός στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό από τα συγγράματά του, από τα πολυάριθμα δημοσιεύματά του, από τη συμμετοχή του σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, από τις πολύχρονες και αποδοτικές έρευνές του.

Για μας όμως, τους Ηπειρώτες ο Λεάνδρος Βρανούσης έγινε—και θα παραμείνει για πάντα—γνωστός για την ιστορική διερεύνηση του Ηπειρωτικού παρελθόντος, και ιδιαίτερα **αυτής της πόλης, την οποία τόσο πολύ αγάπησε και απ' την οποία τόσο πολύ αγαπήθηκε.**

Θα μείνει πάντα ζωντανός στη μνήμη αυτών που τον γνώρισαν και τον αγάπησαν, αυτών στους οποίους ο ίδιος εμπιστεύτηκε τη φιλία και την αγάπη του.

Λίγα «αμάραντα» από το χωριό του

Λεάνδρος Βρανούσης

(Μικρό αφιέρωμα στη μνήμη του από τον Μορφωτικό Αναπτυξιακό Σύλλογο Γρεβενιτίου)

Ελλάδα, έβγαλε το Δημοτικό Σχολείο και το Ημιγυμνάσιο στο χωριό του το Γρεβενί, που πολύ το αγάπησε γιατί έζησε εκεί τα πιο τρυφερά-νεανικά του χρόνια. Συνέχισε το Γυμνάσιο στη Ζω-

μαία Σχολή με Γυμνασιάρχη του Χρήστο Σιούλη, όπου διακρίθηκε για το γόνιμο και σπινθηροβόλο πνεύμα του.

Άρχισε στην Αθήνα τις Πανεπιστημιακές του σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή, που αναγκάστηκε ύστερα από τον πρώτο φοβερό χεμόνα της κατοχής, να διακόψει τις σπουδές του και να καταφύγει στα Γιάννινα.

Στην κατοχή, ανήσυχο πνεύμα, μαζί με άλλους νέους της εποχής, πήγε ενεργά στην Αντίσταση και με το θάνατο του Κωστή Παλαμά διοργάνωσε ένα λογοκρισίας, κατάθρεσε να ενθουσιάσει το πολυπληθές ακροατήριό του, κλώνοντας, το χρησιμοποιώντας στίχους του Παλαμά, να μεθύσει με το θάνατο κρασί του Εικοσιέννα.

Αυτό ήταν αφορμή να μπει στο μάτι των κατακτητών και μόλις την τελευταία στιγμή ξέφυγε τη σύλληψη καταφεύγοντας στο αντάρτικο του βουνού, αφού εν τω μεταξύ μαζί με τους Γυμνασιάρχες Χρήστο Σιούλη, Κ. Στεφ. Ιωσόπουλο, τον Δημ. Σαλαμάγκα και τον Δ. Σιωμόπουλο είχε ξεκινήσει την έκδοση του Φιλολογικού Περιοδικού «**Ηπειρωτικά Γράμματα**» που συνέχισε την έκδοσή του με τους παραπάνω και μετά την αποχώρησή του σε όλο το διάστημα της Κατοχής.

Στο αντάρτικο συνέχισε τη συμβολή του στον παράνομο τύπο και με ποιήματά του ενθουσίαζε τους ξεσηκωμένους νέους. Ελέχτηκε αντιπρόσωπος των Ιωαννίνων στο Εθνικό Συμβούλιο της ΠΕΕΑ που συστάθηκε στους Κορυτσάδες του Καρπενησιού, όντας ο νεώτερος από τα μέλη του Συμβουλίου.

Με την απελευθέρωση συνέχισε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Αθηνών και το έτος 1947 πήρε το πτυχίο του με «**Λογία**». Πήρε υποτροφία τόσο από το Ίδρυμα Κρατικών Υπηρεσιών όσο και από το κληροδότημα Όθωνος και Αθηνάς Σταθάτου για σπουδές στο εξωτερικό, αλλά δεν μπόρεσε τότε να τις αξιοποιήσει λόγω των δυσκολιών απόκτησης διαβατηρίου την ταραγμένη εκείνη εποχή.

Οι πρώτες του ερευνητικές εργασίες είχαν σαν αποτέλεσμα την έκδοση του τόμου για τον «**Αθανάσιο Ψαλίδα**» τον δάσκαλο του Γένους και στη συνέχεια το βιβλίο με τη ζωή και το έργο του «**Ρήγα του Βελεστινλή**» του Εθνικού που στάθηκε πρόδρομος του **Εικοσιέννα**. Για τις εργασίες του αυτές τιμήθηκε με το μεγάλο βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών και με κρατικό βραβείο. Ταυτόχρονα προσλήφθηκε ως συντάκτης αρχικά το έτος 1952 στο «**Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών**» και Διευθυντής του από το έτος 1956, που αργότερα αναδιοργανώθηκε και διευρύνθηκε από τον ίδιο με τον τίτλο «**Κέντρο Ερευνών Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού**».

Το ερευνητικό του έργο και τα συγγράμματά του είναι αξιολογικά διακρίνονται για την πληρότητα της έρευνας, το βαθύ κριτικό τους πνεύμα και την επιστημονικότητά τους. Γοηγορά έγινε διεθνώς γνωστός, έλαβε μέρος σε πολλά ιστορικά συνέδρια τόσο στην Ελλάδα αλλά κυρίως στο Εξωτερικό και βρέυ-

νησε με μεθοδικότητα και σε βάθος τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων του Εξωτερικού στη Μαδρίτη, στη Ρώμη, στη Βενετία, στο Παρίσι και στη Βιέννη, στην Πετρούπολη και στη Μόσχα, αλλά κυρίως στις Βαλκανικές Χώρες με πρώτο το Βουκουρέστι, όπου τα Κρατικά αρχεία και τα αρχεία της Ρουμανικής Ακαδημίας είναι κατάμεστα και ανέκδοτη πηγή στοιχείων για την Ελληνική Ιστορία.

Γνώστης ξένων γλωσσών μεταξύ των οποίων και της Ρουμανικής, εξέδωσε στη Ρουμανική γλώσσα ένα βιβλίο για το Ρήγα Βελεστινλή με τον τίτλο «**Ρήγας ένας Έλληνας Πατριώτης στις Παραδοχές της Ηγεμονίας**» με την εθνεγερτική δράση του Ρήγα σ' αυτές.

Το ερευνητικό του έργο συγκέντρωσε και έφερε στη δημοσιότητα πλήθος στοιχείων που έκανε προσβάσιμα στους μελλοντικούς ερευνητές. Εργασίες του αναφέρονται στους πρώτους ποιητές και λογοτέχνες, στον Κοραή, Χριστόπουλο, Βηλαρά και έριξε φως στη δράση του Διονυσίου του Φιλοσόφου (Σκυλοδόφου) και την πρόωγη επανάστασή του το έτος 1611.

Ενεργό μέλος της ΕΗΜ, μας έδωσε τις εκδόσεις για το «**Μεσαιωνικό Κάστρο των Ιωαννίνων**», το «**Χρονικό της Ηπείρου**», «**το Χρονικό των Ιωαννίνων**» κ.ά. Από τα σημαντικά του έργα είναι και το «**Χρονικό των Μετεώρων**», αλλά και πλείστα άλλα που δεν είναι δυνατόν εδώ να μνημονευθούν όλα.

Πληθώρα μονογραφιών και ανακοινώσεων σε Διεθνή και Εθνικά Συνέδρια συνθέτουν το πλούσιο έργο του.

Μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής του εργαζόταν για την αξιοποίηση του υλικού που είχε συγκεντρώσει. Γεμάτος ζωντανά ήλπιζε και είχε τη διάθεση να προσφέρει πολλά ακόμα στον τόπο του. Η μοίρα όμως φάνηκε ανελέητη και τον άρπαξε ξαφνικά από κοντά μας.

Ο Μορφωτικός Αναπτυξιακός Σύλλογος Γρεβενιτίου προσπάθησε με τις παραπάνω γραμμές να σκιαγραφήσει αόρα τη μεγάλη του προσωπικότητα, που μαζί με τους μεγάλους προκατόχους Ζαγορίσιους Λογίους του παρελθόντος, συνεχιστής της αιλής του Ζαγοριού στα γράμματα και την προκοπή, λάμπουν για μια φορά ακόμα τη γενεαλογία του, αλλά και την Ηπειρο και την Ελλάδα γενικότερα.

Ο θάνατός του αφήνει πίσω τον δυσαναπλήρωτο κενό, αλλά και φωτεινό παράδειγμα, σαν κάλεσμά προς τους νέους να βρεθούν αξιοί συνεχιστές του έργου του.

Η μνήμη του θα μείνει φωτεινή και ζωντανή για πάντα.

Ας είναι ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει.

Ο Σύλλογός μας εκφράζει στη σύζυγό του, στις αδελφές του και στους υπολοίπους συγγενείς και φίλους του τα ειλικρινή του συλλυπητήρια και ευχαριστεί τους οικείους και φίλους του που πρόσφεραν στη μνήμη του, υπέρ του Συλλόγου, τα παραπάνω χρηματικά ποσά:

α. —Λίνος Μπενιζής κάτοικος Αθηνών Δρχ. 25.000

β. —Στάθης Παπαβρανούσης κάτ. Ιωαννίνων » 25.000

γ. —Αικατερίνη Παπαβρανούσης κάτ. Αθηνών » 10.000

δ. —Αγνή Παπαβρανούση κάτ. Ιωαννίνων » 10.000

Γρεβενί 3 Μαΐου 1993

Για το Δ. Συμβ. του Συλλόγου

Η πρόεδρος

Νίκη Θεοδωρίκα

* Πολύ όμορφα λουλούδια που βγα-

νουν στο Γρεβενί αυτή την εποχή.

ΕΔΩ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ, κάποια μέρα του 1757, σ' ένα χωριό της Θεσσαλίας, ήρθε στον κόσμο ένας καινούργιος άνθρωπος. Κάνοντας, φυσικά, δεν μπορούσε να προβλέψει ότι γι αυτό το μικρό σκλαβόπουλο θα ενδιαφερόταν κάποια μέρα η Ιστορία: γι αυτό και κανένας δεν κατέγραψε τα βήματά του, για να μας εξιστορήσει, όπως θα θέλαμε, την πορεία της ζωής του. Ο μικρός εκείνος Γραικός μεγάλωσε, έμαθε γράμματα και αρκετά νέος ξενιτεύτηκε. Πάμπολλοι άλλοι νέοι στον καιρό του ακολουθούσαν τον ίδιο δρόμο. Αναζητώντας καλύτερη τύχη στα ξένα, πήγε στην Πόλη κι από κει ανέβηκε στην Βλαχία. Μόχθησε για να δημιουργηθεί και να βρη το δρόμο του. Ωστόσο, προικισμένος με πολλές ικανότητες, δεν άργησε να προκόψει. Τριάντα χρόνων περίπου, ευκατάστατος και τιμημένος, μπορούσε να είναι ένας πλούσιος ομογενής, όπως τόσοι άλλοι συμπατριώτες του, στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Ανήσυχος όμως και φιλομαγής από μικρός, είχε αρκετά καλλιεργήσει τα πνευματικά του χαρίσματα, μελετούσε τον κόσμο, τα βιβλία και τη ζωή, βασανιζόταν από ποικίλα προβλήματα και μεγάλα όνειρα. Είχε ξανοίξει τους ορίζοντές του κι ενστερνιζόταν τα νέα μηνύματα που έστελνε η «φωτισμένη» Ευρώπη του καιρού του, είχε ζημιωθεί με τους πόνους και τις ελπίδες των υποδούλων, γοητευόταν με τη δόξα των αρχαίων προγόνων κι αναζητούσε κάποιο φώς μες στο σκοτάδι που πλάκωνε τους ραγιάδες. Η ανάστασή του Γένους, χρυσό κι ατελείωτο όνειρο των αιώνων της σκλαβιάς, έγινε επίμονη σκέψη, σφονδυλισμένη κι οργανωτική, σφυγομετρούσε τα βήματα της Ιστορίας και δεν άργησε ν' αφουγκραστεί την επιταγή της. Κι όταν μια μέρα σάλπισε, από το Δούναβη ως το Ταίναρο, το συναγερμό της Λευτερίας, η πνοή της σάλπιγγας του δεν ανάβλυζε από τα στήθη ενός ανθρώπου. Στον ευρύστερνο σάλπιγγη φώλιαζε ένα ασυγκράτητο ηφαιστείο: ήταν η ζεστή Καρδιά του αναγεννιζόμενου Ελληνισμού, που μετάγγιζε τον παλμό της ζωής στ' αποσταμένα στήθη των ραγιάδων.

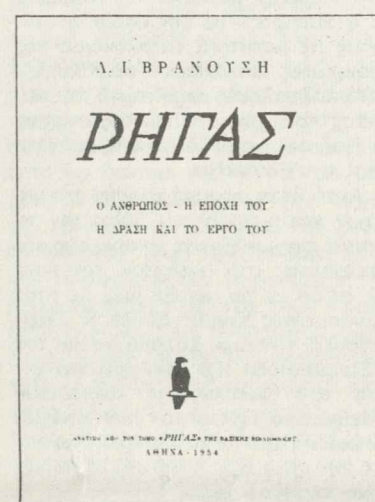
Αλλά, ο ευγενικός εκείνος βλαστός της τουρκοπατημένης Θεσσαλίας, σαράντα μόλις χρόνων, προτού σχεδόν προλάβει να γίνη ιστορική φυσιγγωμία, έγινε Σύμβολο σεπτό στην ψυχή του υπόδουλου Γένους: Πρωτόκλητος της Θυσίας και Πρωτομάρτυρας της Ελευθερίας, ανήκε στο Θρόνο πια και όχι στην Ιστορία.

Όταν, αργότερα, η Ιστορία θέλησε ν' ανιχνεύσει τα βήματά του και να παρακολουθήσει την πορεία της ζωής του, αναζήτησε την ιστορική προσωπικότητά του, αναζητούσε τον απλό άνθρωπο και συ-

ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗΣ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

ναντούσε παντού σχεδόν τον Προφήτη και τον Μεγαλομάρτυρα. Ο Θρύλος είχε υφάνει το συναξάρι του. Στην επική ύλη των εθνικών μας παραδόσεων —η ποίηση, το θέατρο, τα πατριωτικά αναγνώσματα συνέβαλαν αρκετά σ' αυτό— ο Εθνομάρτυρας πήρε τις διαστάσεις που δίνει στους ήρωές της η λαϊκή φαντασία.

Η ιστορική έρευνα, με τις λιγοστές θετικές μαρτυρίες που διαθέτει, δεν είναι σε θέση να μας παρουσιάσει μ' όλες τις λεπτομέρειες

που θα θέλαμε την προιστορία και την ιστορία του Θεσσαλού Εθνεγέρτη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι μπορούμε, για ν' αναπληρώσουμε τα κενά, να καταφεύγουμε πάντα στην Παράδοση. Συχνά είναι ανάγκη ν' αντισταθούμε στη γοητεία των ωραίων θρύλων, όταν μάλιστα επιμένουν να εμφανίζουν τον ήρωά μας από τα παιδικά του χρόνια αντάρτη κ' εθναπόστολο. Αρχίζοντας την εξιστορήσή μας από τα 1757, πρέπει να λησμονήσουμε για λίγο τον Εθνομάρτυρα του 1798....

Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ξέρουμε πως ο Ρήγας ήδη από το Σεπτέμβριο του 1796, δηλαδή ένα μόλις μήνα μετά τον ερχομό του στη Βιέννη, σ' ένα φιλικό του σπίτι, όπου μαζεύονται μερικοί συμπατριώτες, τραγουδάει και παίζει στον αυλό του το επαναστατικό του θούριο «Ως πότε παλληκάρια...!» Τον ακούν με κατανύξη κι ενθουσιασμό οι συμπατριώτες του. Το τραγούδι επαναλαμβάνεται σε κάθε συγκέντρωση, σκορπάει ρίγη συγκινήσεων, φλογίζει καρδιές και διαδίδεται, από στόμα σε στόμα κι από χέρι σε χέρι, σ' όλους τους πατριωτικούς κύκλους των ομογενών, στη Βιέννη και στην Τερνέστη, στην Πέστη και στο Σεμλίνο, στις ανθηρές παροικίες των αποδήμων και κάτω στη γενέτειρά πατρίδα (ήδη το Μάη του 1797 έχει φτάσει στη Σιάτιστα της Μακεδονίας!)... Ετσι, μαντεύουμε εύκολα

μέσα σε ποιάν ατμόσφαιρα επαναστατικού αναβρασμού ζή και κινείται τώρα ο Ρήγας.

Ο Θούριος δεν ήταν ένα απλό πατριωτικό τραγούδι, προορισμένο να συγκινήσει έναν στενό κύκλο φίλων ή να συνοδεύει τα ονειροπολήματα των συμπατριωτών που στις φιλικές συγκεντρώσεις τους αναθυμούνται την πατρίδα κι αναστενάζουν για τη σκλαβιά της. Είναι ένα ανοιχτό κι απροκάλυπτο επαναστατικό μανιφέστο, σάλπιγμα ξεσηκωμού και προσκλητήριο δυνάμεων, μελετημένο πρόγραμμα ενεργειών και συνδυασμένων επιχειρήσεων, σύνθημα επαναστατικού συναγερμού για όλη την τουρκοκρατούμενη Βαλκανική και Εγγύς Ανατολή....

Η συγγραφική κ' εκδοτική δραστηριότητα του ακαταπόνητου χαρτογράφου και μεταφραστή θα μας δώσει μια ατελή κι απατηλή εικόνα της προσωπικότητάς και του έργου του, αν τον γιορτάζαμε μονάχα από τους χάρτες και τις λογοτεχνικές μεταφράσεις που τύπανε αυτό το διάστημα—έργα πατριωτικά βέβαια και εθνοδιαφωτιστικά, αλλά όχι και καθαρά επαναστατικά. Αποδεικνύεται όμως πως όλ' αυτά γίνονται μέσα στα πλαίσια—ή στα περιθώρια—ενός ευρύτερου προγράμματος κι αποτελούν εκδηλώσεις μερικές του όλου έργου, πτυχές μονάχα ενός ευρύτατα πατριωτικού και εθνοδιαφωτιστικού, αλλά και σαφέστατα επαναστατικού σχεδίου. Ο Ρήγας, την περίοδο αυτή τουλάχιστον στη Βιέννη, δεν είναι ο εμβριθής λόγιος που χάνεται όλη την ημέρα στα τυπογραφεία και στα χαλκογραφεία της Βιέννης για να επιμελήται τις εκδόσεις του· δεν είναι ο αδρανής αρχαιολάτρης, που χάνεται αποτραβηγμένος στις βιβλιοθήκες και στα μουσεία της Βιέννης—αναδιφώντας παλιών γεωγραφικών βιβλίων ή μελετητής αρχαίων νομισμάτων και δοκτυλιολιθών—για να βρη το υλικό των χαρτών και των ιστορικών εικόνων του· δεν είναι ο κλειστός διανοούμενος του γραφείου, όπως θα μπορούσε ίσως να τον φανταστή ο μελετητής του χαρτογραφικού και μεταφραστικού του έργου. Η εκτεταμένη αρχαιολογία του, η επιστημονική του κατάρτιση, η θαυμαστή ενημερωσή του προϋποθέτουν, ασφαλώς, μακρόχρονη προπαρασκευή κ' επίπονη μελέτη. Υπήρξε αναμφισβήτητο και θεωρητικής μελετητής και ερευνητής μουσείων και αναδιφώντας βιβλιοθηκών και διορθωτής τυπογραφείων. Η πληθωρική δραστηριότητά του όμως δεν εξαντλείται σ' αυτούς τους τομείς. «Όλα αυτά αποτελούν μια πλευρά μονάχα απ' τη ζωή και τη δράση του. Μερικά μάλιστα μας φαίνονται πάρεργα μέ-

σα στην απέραντη πολυπραγματοσύνη του. Κύριο έργο του, βασική επιδίωξη κι ακοίμητη φροντίδα είναι τ' απελευθερωτικά του σχέδια.

—ο Ρήγας ετών 40.
—ο Ευστράτιος Αργέντης, έμπορος, από τη Χίο, ετών 31.
—ο Δημήτριος Νικολίδης, γιατρός, από τα Γιάννενα, ετών 32.
—ο Αντώνιος Κορωνιός, έμπορος και λόγιος, απ' τη Χίο, ετών 27.
—ο Ιωάννης Καρατζάς, λόγιος, απ' τη Λευκωσία της Κύπρου, ετών 31.
—ο Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούτζιας, έμπορος, απ' τη Σιάτιστα, ετών 22.
—ο Ιωάννης Εμμανουήλ, φοιτητής της ιατρικής, απ' την Καστοριά, ετών 24.
—ο Παναγιώτης Εμμανουήλ,

Τ' απελευθερωτικά σχέδια του Ρήγα, όπως είναι φυσικό, είναι στενά συνυφασμένα με την εποχή του, προσαρμοσμένα στις συνθήκες του καιρού του και του τόπου του. Για να παρακολουθήσουμε τους συνδυασμούς του και να κατανοήσουμε τα σχέδιά του αυτά και το επαναστατικό του έργο, πρέπει να προσπαθήσουμε να ιδούμε κ' εμείς την εσωτερική κατάσταση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας όπως την έβλεπε ο Ρήγας στην εποχή του, τις αντιλήψεις και τους πόθους που τον εμπνέουν και τη διεθνή εξέλιξη των πραγμάτων μετ' την κάθοδο των Γάλλων στη Μεσόγειο και στη νοτιοανατολική Ευρώπη.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ο μαρτυρικός θάνατός ήταν η τελευταία πράξη του δράματος, η φριχτή τραγωδία που διαδραματίστηκε στο σκοτάδι, με κλειστή την αυλαία....

Ήλθε μου, να 'σαι μαρτυρική, το αίμα ως την σταλαγμιά για την Πατρίδα χύνω!... Έτσι είχε τραγουδήσει τον όρκο του ο αγνός οραματιστής κι πρωτοεργάτης της Ελευθερίας... Δεν ευτύχησε με το αίμα του να ποτίσει τα χώματα της αγαπημένης του Πατρίδας. Άνανδρος και δολοφονικό εφείρε ο Τύραννος τον τρόπο να τους εκτελέσει: νύχτα, στον υγρό τάφο της φυλακής, σιδηροδέσμους τους στραγγάλισαν οι δήμιοι και πέταξαν ύστερα τα πτώματά τους στο Δούναβη....

Ο αυστηρικός φρουράρχος του γειτονικού Σεμλίνου πληροφορούσε σχετικά τον Υπουργό του στις 28 Ιουνίου:

«Ο καίμακάμης έλαβε την παρελθούσα εβδομάδα εκ Κωσταντινουπόλεως φερμάνιον, καθ' ο εν ενεργεία μουσικότητι, την τρίτην μετά την άφιξιν του φερμάνιου ημεραν, διέταξε νύκτωρ τον στραγγαλισμόν πάντων των οκτώ καθεργμένων Ελλήνων, μετά δε την τέλεισιν της πράξεως, ενήργησε να διαδοθή ότι είχαν αποδράσει άπαντες εκ της φυλακής, και δη έστειλεν άνδρας πρός δήθεν καταδίωξιν αυτών ανά τας λεωφόρους!...»

Η εκτέλεσή τους έγινε, κατά την ασφαλέστερη πληροφορία, στις 24 Ιουνίου του 1798. Οι οκτώ Έλληνες πατριώτες, που συνεμαρ-

αδελφός του προηγούμενου, υπάλληλος του Αργέντη, ετών 22.

Οκτώ Γραικοί—όπως έγραφε τις ίδιες εκείνες μέρες ο μεγάλος Κοραής—οι οποίοι εξήτον ηύχως τα αρμόδια μέσα του να φωτίσωσι και από τον ζυγόν της δουλείας να ελευθερώσωσι τους ίδιους ομογενείς....

..... Εκχέεται το γενναίον ελληνικόν αίμα από τας φλέβας των και ίπταται η μακαρία ψυχή των, δια να συγκατοικήση με όλων των υπέρ Ελευθερίας αποθανόντων τας αιδήμιους ψυχάς....

Κι ο θερμός αυτός πατριώτης, φωτεινός Διδάσκαλος του Γένους, που πρώτος θρήνησε τον αδικολόμο του Ρήγα και των συντρόφων του, ο μεγάλος Κοραής, που ένι-

θε ότι μέσα του η Ελλάς όλη, με τα δάκρυα εις τους οφθαλμούς», του υπαγόρευε τα συγκινημένα και συγκινητικά εκείνα λόγια, προφήτευσε απ' το μακρινό Παρίσι τη φεγγόβολη ανταύγεια που θα σκορπούσε στα σκοτάδια της Σκλαβιάς ο φωτοστέφανος του Πρωτομάρτυρα:

.... Του αθώου αίματος η έκχυσις αύτη—έγραφε—αντί του να καταπλήξη τους Γραικούς, θέλει μάλλον τους παροξύνει εις εκδίκησιν!....

Η ιστορία τον ειδικάωσε απόλυτα. Ο σπόρος του Ρήγα είχε πέσει σε γόνιμο έδαφος. Ποτισμένος με το αίμα της Θυσίας, βλάστησε και γινάντωσε στην εύκαρπη γη της Ελευθερίας. Οι επερχόμενες γενεές δεν άργησαν να θερίσουν

τους καρπούς του....

Η απήχηση του έργου και της θυσίας του Ρήγα υπήρξε, πραγματικά, τεράστια σ' έκταση και σε βάθος, κι ανεξάντλητη σε ιστορική διάρκεια. Η μορφή του Πρωτομάρτυρα ήταν, θαρρείς, το Σύμβολο που αναζητούσε η Πίστη κ' η Συνείδηση των υποδούλων. Πρωτόθρονος στο εικονοστάσι των καρδιών, ντύθηκε κάπ από το φως των αγίων και την αίγλη των προφητών, ενώ, παράλληλα, ο Θρύλος άρχισε να υφαίνει το συναξάρι του.

Είναι φανερό πώς, με τον καιρό, όπως ήταν επόμενο, αλλιώθηκαν οι πραγματικές διαστάσεις του. Αλλά, δεν θα εισχωρήσουμε στην περιοχή, του Θρύλου....

ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ Ο ΨΑΛΙΔΑΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ (1795-1821) (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

ΌΠΩΣ ΕΙΛΑΜΕ, ο Ψαλίδας δεν είναι ο τύπος του σοφού, που ζη αποξηγμένος από τη ζωή, σκυμμένος στις μελέτες του και περιωρισμένος, στο στενά διδακτικό του έργο. Αντιπροσωπευτικός εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού αγκαλιάζει στο σύνολό τους τα προβλήματα του καιρού του και του τόπου του. Άν είχε μέντη στην Ευρώπη, όπου είχε στρέψει το μάτι του, θα μας άφηνε ασφαλώς μεγάλο συγγραφέα έργο, εμβριθόντας στα θεωρητικά θέματα, όπου είχε στρέψει από νωρίς το στοχασμό του, και συνεχίζοντας τις φιλοσοφικές μελέτες που άρχισε και τίπωσε στη Βιέννη.

Οι ανάγκες του Γένους όμως, που πνένει κάτω απ' τη σκλαβιά και χάνεται μέσα στην παχυλή αμάθεια, τον καλούν σε θετικώτερους τομείς να προσέξει τις υπηρεσίες του.

Τα Γιάννενα, η ιδιαίτερή του πατρίδα, είναι την εποχή εκείνη η πνευματική και—οικονομικά—και η πολιτική πρωτεύουσα της κυρίως Ελλάδας. Είναι η καινούργια καρδιά του Ελληνισμού, απ' όπου διοχετεύεται πατριωτικό αίμα, το νέο αίμα, η πνευματική και κοινωνική ανάταξη, η οικονομική κι εμπορική ζωτικότητα, ο διαφωτισμός και η αφύπνιση, που θα οδηγήσουν στην Ανάστασή του Γένους.

Με πλήρη συναίσθηση της αποστολής του, κατεβαίνει ο Ψαλίδας στη συλλαβισμένη πατρίδα, για ν' αναλάβει την πνευματική και—ευρύτερα—την κοινωνική, πολιτική και εθνική ηγεσία του τόπου του.

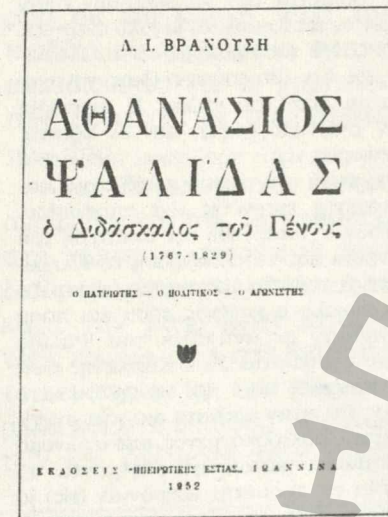
Ο Χριστόφ. Περραιβός τον συγκαίρει μ' ενθουσιασμό και του γράφει επιγραμματικά: «Οίδα ως, πατριώτης ων τας φιλογενείς εις άκρον» τη τεκούση προεδρία, πατριδών τα χρείττω»

Στα Γιάννενα αρχίζει τώρα ο Ψαλίδας το καινούργιο του στάδιο.

Χωρίς πολλές δυσκολίες επέτυχε να τον αναθέσει η διεύθυνση της παλιάς Μαροτυνίας Σχολής. Άρχισε το διδακτικό του έργο (1. Φεβρ. 1796) μ' έναν τον ενθουσιασμό της μεγάλης του καρδιάς, με τη νεανική επαναστατικότητα των νεοελληνικών ιδεών του και με δημιουργική αφοσίωση στην αναγεννητική κι αναμορφωτική προσπάθεια της μεγάλης αποστολής του. Όμως, ένα

χρόνο μόλις αργότερα, χάνεται το Μαρούτσειο Κληροδότημα, που συντηρούσε τη Σχολή του, κι ο Ψαλίδας βρέσκειται σε δύσκολη θέση.

Σε λίγο, τιμητικές προσκλήσεις καταφθάνουν από άλλες πόλεις, ακόμα κι απ' την Κωσταντινούπολη, όπου τον καλεί, με δελεαστικές υποσχέσεις γενναίας αμοιβής, ο ηγεμονικός οίκος του Μουρούζη, ανολογώντας τον έτσι ευρύτερες προοπτικές για μια ένδοξη στα-

διοδρομία ανάμεσα στους κύκλους των Φαναριωτών.

Προτιμά να μείνει στα Γιάννενα. Κι αν η παλιά Σχολή του έλκεισε από έλλειψη πόρων, εργάζεται επίμονα και πετυχαίνει σε λίγο το γενναίο κληροδότημα του Ζώη Καπλάνη. Χάρης σ' αυτό οργανώνει τη λαμπρότερη και πιο συγχρονισμένη Σχολή της εποχής του, την οποία διευθίνει ως τα 1820.

Με τόλμη αξιοθαύμαστη, μ' αποφασιστικότητα σταθερή και συνέπεια απόλυτη, επιβάλλει τις νεωτερικότητες του αντιλήψεις, μεταρρυθμίζει το εκπαιδευτικό σύστημα, προσγειώνει τη διδακτική του έργο (1. Φεβρ. 1796) μ' έναν τον ενθουσιασμό της μεγάλης του καρδιάς, με τη νεανική επαναστατικότητα των νεοελληνικών ιδεών του και με δημιουργική αφοσίωση στην αναγεννητική κι αναμορφωτική προσπάθεια της μεγάλης αποστολής του. Όμως, ένα

χρόνο μόλις αργότερα, χάνεται το Μαρούτσειο Κληροδότημα, που συντηρούσε τη Σχολή του, κι ο Ψαλίδας βρέσκειται σε δύσκολη θέση.

Σε λίγο, τιμητικές προσκλήσεις καταφθάνουν από άλλες πόλεις, ακόμα κι απ' την Κωσταντινούπολη, όπου τον καλεί, με δελεαστικές υποσχέσεις γενναίας αμοιβής, ο ηγεμονικός οίκος του Μουρούζη, ανολογώντας τον έτσι ευρύτερες προοπτικές για μια ένδοξη στα-

Πόση ευρύτητα έδινε ο ίδιος στην αποστολή του, πόσο σημαντικών και πολυμορφικών θεωρούσε το μεγάλο του ρόλο, το καταλαβαίνουμε εύκολα απ' όσα έγραφε, πριν ακόμα κατεβή στην Ελλάδα στα 1795:

«...Όλοι σχεδόν οι διδάσκαλοι του Γένους μας είναι διδασκαλικά, τα οποία, η τοι μεταφράζοντα καμμίαν γραμματικήν ή διδασκοντα το τύπτω και το εκ τρίτον και εκ τετάρτον του Γαλή ή συγγράφοντα τρείς-τέσσερας σείχους ποιητικούς, νομίζουν ότι έχαναν μεγάλον τι εις το κοινόν...»

Μ' αυτές τις αντιλήψεις είχε κατεβή στην πατρίδα, έτοιμος ν' αποδοθή στον πιο σκληρό αγώνα και να επωμισθή τις πιο βαρείες ευθύνες απέναντι του Γένους. Φιλοδοξεί ν' αφύπνισι τη νεολαία και να την ανιχνύσει στους ευρύτερους πνευματικούς ορίζοντες της προοδευτικής Ευρώπης, να γρημίση προλήψεις, να δημιουργήσει φιλελευθερά πνεύματα και—γενικότερα—να κατευθύνι την πνευματική ζωή της πατρίδας του και με γοργά βήματα να οδηγήση το Γένος προς το φωτισμό την

πνευματική και κοινωνική χειραφέτησή, στο δρόμο της προόδου και της αναγεννήσεως, έτοιμο να δεχθή τη μελλοντική αναστάση του.

Δεν επεκτείνονται στη λεπτομερειακή εξέταση του εκπαιδευτικού του έργου και στην αναμορφωτική ακτινοβολία του, για να εντοπίσω τη μελέτη μου στο καθαρά πατριωτικό του έργο και στην εθνική και επαναστατική του δράση. Παρατρέχω επίσης τους αγώνες του για την επιβολή και την καλλιέργεια της ζωντανής μας γλώσσας, για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια της σύγχρονης του λαϊκής λογοτεχνίας, τους ιδεολογικούς του αγώνες με τα συντηρητικά και οπισθοδρομικά στοιχεία της εποχής του κ.τ.λ.

Ακλόνητος στις αντιδράσεις, στη λυσσαλέα και συχνά συγκοφαντική πολεμική των μικροπληχών αντιπάλων του, ατάραχος στις καταγγελίες «επί αθετα και επί βολταριασμού», παραμένει «το στήριγμα των εν Ιωαννίνους ελευθεροφρονούντων», συναναποφασίζει μ' όλα τα ζωντανά στοιχεία του καιρού του, αλληλογραφεί με τον Κοραή καθοδηγεί τις προσπάθειες του Βηλάρ, αλληλογραφεί με το Χριστόπουλο, με τον Ιω. Ζαμπέλιο κ.π.ά., συνεννοείται μυστικά με τον Περραιβό, βρίσκεται σε στενή επαφή με τον Κωλέττη, τον Γ. Σακελλάριο, τον Κυρίτη Καραγιάννη, τον Ταγιαμάρα, το γνωστό δηλαδή κύκλο του Βηλάρ στα Γιάννενα, και μ' όλα τ' ανήλικα πνεύματα της εποχής του—μ' ένα λόγο, κρατάει στα χέρια του, ζη κι αναπαύει και σκορπάει παντού τον αναγεννητικό παλμό του Γένους.

Οι πολυμορφες προσπάθειές του και οι πολυόμοφοι αγώνες του αγκαλιάζουν όλα τα προβλήματα του καιρού του και τόπου του (εθνικά, κοινωνικά, γλωσσικά, παιδαγωγικά) και η μελέτη της ζωής και του έργου του μας αποκαλύπτει ολόκληρη την εποποιία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και τη βασανιστική πορεία του Έθνους προς την αναγέννηση και το Μεγάλο Εικοσιένα.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΚΑΥΜΟΣ

Αλλά ο μεγαλύτερος καυμός του ήταν να ιδή τα Ελληνικά στρατεύματα

Συνέχεια στη σελ. 14

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΙΣΦΟΡΑ

6.000

Ηλιάδης Αναστάσιος

5.000

Λαμπρίδη Αλεξάνδρα
Λαμπρίδης Βασίλειος
Μαυρολίδου-Γενναδίου
Ελένη
Μπουκουγιάννη Ελένη
Παπαθεοδώρου Γεώργιος
Πασπαλιάδης Φάνης
Σακελλαρίδη Ελένη
Σάρρος Δημήτριος
Σαχίνης Αλέξανδρος
Τζιόβας Ελευθέριος
Τσιαπίλης Στ. Οδυσσέας
Φραγκούλης Οδυσσέας

3.500

Μητσιάδη Αghσ. Ελένη
Μητσιάδης Αghσ. Ιωάννης

3.000

Αλεξίδου-Δ. Αλεξάνδρα
Γενναδίου-Φρίγκα Αριστεά
Γκουβής Χρήστος
Καρβούνης Θεόδωρος
Μπίκα Κούλα
Οικονόμου Δημ. Παντελής
Φούφα Μαρία

2.500

Ζωΐδου Αλεξάνδρα

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Λόγω του αφιερώματος στον Λέανδρο Βρανούση, οι συνέχειες «του ιστορικού ντοκουμέντου» (Επιστολή Ν. Τσιγαρά) και «του υπομνήματος» του κ. Βύρωνα Βαρζώκα καθώς τα νέα από τον τόπο μας θα δημοσιευτούν στο επόμενο τεύχος μας.

Η Συντακτική
Επιτροπή

ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ

Προσφορές εις μνήμην

Στη μνήμη του Αναστασίου Γ. Καζαντζή Ζαγορίσιου Αγωνιστή της Εθνικής Αντίστασης, που τόσο πρόωρα χάθηκε αντί στεφάνων, πρόσφεραν στο Παράρτημα Γιαννίνων της Πανελληνίας Οργάνωσης Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης (Π.Ο.Α.Ε.Α.) για εκπλήρωση των σκοπών του:

- 1) Η οικογένεια Θεμιστοκλή Καζαντζή Δρχ. 20.000
- 2) Η οικογένεια Δημητρίου Αντωνοακάκη Δρχ. 20.000
- 3) Η οικογένεια Παναγιώτας Λεβέτσιου Δρχ. 5.000
- 4) Ο Τάκης και η Παναγιώτα Χρηστοφίδη Δρχ. 4.000
- 5) Η Τάνια και Αυρηλία Γαλανοπούλου Δρχ. 6.000

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Παραρτήματος τους ευχαριστεί.

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ασπραγγέλων ευχαριστεί τον κ. Θωμά Καραγιάννη που προσέφερε το ποσό των 50.000 δραχ. εις μνήμην της μητέρας του Μαίρης Καραγιάννη.

Επίσης ευχαριστεί τον κ. Κρανά Χρήστο, κ. Παπαναστασίου Γαβριήλ, κ. Μαλετσίδη Δημήτριο, κ. Καραγιάννη Ντίνο που προσέφεραν το ποσό των 10.000 έκαστος εις μνήμην της Μαίρης Καραγιάννη.

Εις μνήμην του Σταύρου Παπαποστόλου προσέφεραν στον Πολιτιστικό Σύλλογο Ασπραγγέλων το ποσό των 10.000 έκαστος οι:

Κρανάς Χρήστος, Δέλας Δημήτριος, Παπαναστασίου Γαβριήλ, Σύλλογος Κρεοπωλών.

Οι αδελφοί Γιάννης και Αλέξανδρος Γιαννακός στη μνήμη της θείας τους Αγγελικούλας Ευρ. Γιαννακού προσέφεραν υπέρ του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Τσεπελόβου δρχ. 10.000.

Η Εκκλ. Επιτροπή ευχαριστεί

Ο Σύλλογος Παλαιών Γιαννιωτών, στη μνήμη του Λέανδρου Βρανούση, προσέφερε στην ΕΛΕΠΑΠ το ποσό των 10.000 δραχμών.

Η Τοπική Διοικούσα Επιτροπή εκφράζει θερμές ευχαριστίες.

ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ

Για την εκπλήρωση των σκοπών του Περιοδικού «Το ΖΑΓΟΡΙ μας»

— Η κ. Μαρία Φραγκούλη, στη μνήμη του αξέχαστου συζύγου της Γεωργίου δρχ. 25.000.

— Η κ. Φρειδερίκη Τζούρδα, στη μνήμη του πολυαγαπημένου της συζύγου Νέστορα, για τη συμπλήρωση τριών χρόνων από του θανάτου του, δρχ. 10.000.

— Ο κ. Γιάννης Π. Γιαννακός, στη μνήμη του Γεωργίου Παρλαπά, δρχ. 2.000.

Η Σ.Ε. ευχαριστεί θερμά

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Οι συνδρομητές των Αθηνών για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους, μπορούν να πληρώνουν τη συνδρομή τους στα Γραφεία της Ριζαρείου Σχολής Βασιλ. Σοφίας 24, αποφεύγοντας έτσι περιττές ταλαιπωρίες και τα ταχυδρομικά έξοδα.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Ο μοναδικός τρόπος φίλοι αναγνώστες για την απροσκοπτική έκδοση του περιοδικού μας είναι η συνδρομή σας. Γι' αυτό μην ξεχνάτε να την στέλνετε έγκαιρα.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

9.500

Χαρίτος Γεώργιος

5.000

Ζαμπαλάς Σπ. Αντώνιος
Τσολάκη Αθηνά

4.000

Βλαχοπούλου Μίνα
Ζαμπακίδης Δημοσθένης
Θεοδοσίου Γεώργιος

2.000

Αδελφότητα Τριστένου
Βασδέκη Βαρβάρα
Βασδέκη Γ. Ευανθία
Γεωργιάδης Ανδρέας
Γουνόπουλος Χριστόδουλος
Δούσμπης Αρ. Χρήστος
Κανίκη-Καλογήρου Φιλομήλα
Καπελλίδης Γ. Κων/νος
Καρπαθάκη Ελισάβετ
Κοινότητα Πλατανιάς (Τσερίτσεννα)
Λιάρου Γ. Πελαγία
Μακρή Ευρύκλεια
ΜΟΣ Βρυσσοχωρίου
Μπάρκας Αθανάσιος
Ξάνθος Μιχαήλ
Οικονόμου Πέτρος
Παντίσης Νίκος
Παπαγεωργίου Κ. Γεώργιος
Παπαγεωργίου Λούλα
Πιτσινέλης Γεώργιος
Πουπουβίνης Ευθύμιος
Πρωτόπαππα Αναστασία
Τσιόμου Δημ. Αικατερίνη
Χαρίτος Ιωάννης
Χαρισιάδης Ναπολέων

ΑΓΝΑΝΤΙ

Παραδοσιακό σπίτι στο φαράγγι του Βίκου

ΞΑΝΘΟΥΛΑ
ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Μικρό Πάπιγκο Ζαγορίου - Γιάννενα τηλ. 0653-41.123
Ιαπέτου 29, 113 64 Αθήνα
τηλ. 01-8673.259